

Գիտություն

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
№ 5
(199)
2007 թ.

Գիտությունների ազգային ակադեմիայի թերթ • Հրատարակվում է 1993 թ. փետրվարից

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ «ԿՈՄՊՅՈՒՏԵՐԱՅԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ և ԻՆՖՈՐՄԱԳԻՈՆ ՎԵԽՆՈՂՈՎԻԱՆԵՐ»

ՀՀ ԳԱԱ Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտը սեպտեմբերի 24-28 գումարեց CSIT-2007 6-րդ միջազգային «Կոմպյուտերային գիտություն և ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաներ» արդեն ավանդական գիտաժողովը: Գիտաժողովի հիմնական նպատակն էր աջակցել գիտական և տեխնոլոգիական ինֆորմացիայի փոխանակմանը կոմպյուտերագիտության և ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաների բնագավառում:

Գիտաժողովի առաջարկվող ուղղություններն էին.

- Ալգորիթմներ, ավտոմատներ, տրամաբանություն
- Դիսկրետ մաթեմատիկա և կոմբինատորիկա
- Ինֆորմացիայի տեսություն և կոդավորման տեսություն
- Արհեստական բանականություն և կառավարման աջակցող համակարգեր
- Կերպարների ծանաչում և պատկերների մշակում
- Տարաբաշխված պրոցեսներ և տվյալների շտեմարաններ
- Գիտական հաշվարկներ
- Նախագծում և տեսավորում
- Հեռահաղորդակցություն և ցանցեր

CSIT-2007 ներկայացվել է շուրջ 120 հոգված, որոն-

ցից 93-ը ընտրվել են ցուցադրման համար: Գիտաժողովին մասնակցում են մի շարք հայտնի գիտնականներ տարբեր երկրներից. Իան Դաֆը (ԱՄՆ), Պատրիկ Ցիգելսկին, Իռեն Գեսարիան, Անատոլ Սիսենկոն, Մայքլ Դայդը (Ֆրանսիա), Վահան Շահգիլդյան, Վիկտոր Իվանովիչը (Ռուսաստան), Հիրոշի Ուչիդան (Ճապոն) և ուրիշներ:

Գիտաժողովի շրջանակներում հրավիրվեց նաև Կլոր սեղան՝ նվիրված FP7 ICT միջոցառմանը, որի նպատակն է տեղեկացնել և խթանել FP7 ICT հետազոտական ծրագրերն ու հնարավորությունները հայ գիտնականների համար և քննարկել հարցեր՝ նվիրված եվրամիություն-Հայաստան կրթական և հետազոտական համագործակցությանը:

Գիտաժողովի շրջանակներում նաև կազմակերպված էր աշխատանքային գիտաժողով Համընդհանուր ցանցային լեզվի (UNL) վերաբերյալ:

Գիտաժողովին աջակցել են ՀՀ կառավարությունը և հետևյալ կազմակերպությունները. Synopsys Armenia LTD, Unicomp CJSC, Arminco Co. LTD, Microsoft RA, Alcatel Trade International AG, Hylink JSC, Yerevan Automated Control Systems Scientific Research Institute CGTC:

Նվիրված էր Հրաչյա Բունիաթյանի 100-ամյակին

Սեպտեմբերի 24-26-ը Հայաստանի Գիտությունների ազգային ակադեմիայի Հ. Բունիաթյանի անվան Կենսաքիմիայի ինստիտուտը և Հայաստանի կենսաքիմիկոսների ասոցիացիան հրավիրել էին (Երևան-Գավառ) միջազգային գիտաժողովը՝ «Նեյրոքիմիայի և նեյրոփոնոլոգիայի հիմնահարցեր» թեմայով, որը նվիրված էր մեծանուն նեյրոքիմիկոս, ակադեմիկոս Հրաչյա Բունիաթյանի ծննդյան 100-ամյակին:

Գիտաժողովի աշխատանքներին մասնակցում էին համաշխարհային անուն ունեցող կենսաքիմիկոսներ և նեյրոփոնոլոգներ Էյլինգ Կլամեն (Նորվեգիա), Բեռնո Լամպրեստ (Գերմանիա), Գերհարդ Ռուֆը (Գերմանիա), Ֆերդինանդ Հոլսոն (Գերմանիա), Հարոլդ Վեկել (Գերմանիա), Ռուսաստանի Դաշնության ԳԱ իսկական անդամ Միխայիլ Ուզրյումովը, ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Սիմոն Սիմոնյանը (Միացյալ Նահանգներ):

Գիտաժողովի ընթացքում լավեց մեծ հետաքրքրություններ կայացնող 27 գեկուցում:

Գիտաժողովը վերջին օրվա իր աշխատանքները շարունակեց մեծանուն գիտնականի ծննդավայրում՝ Գավառում:

Գավառի պետական համալսարանում հանդիսավորությամբ բացվեց Հրաչյա Բունիաթյանի անվան լսարանը, ապա գիտաժողովի մասնակիցները և այցելեցին այն պատկերասրահը, որը ատենդե-հիմնադրել էր ակադեմիկոս Հրաչյա Բունիաթյանը և նվիրաբերել իր հայրենի քաղաքին:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ «ԿՈՎԿԱՍՏԱՆ ԱՂՈՒԱՆՔԻ» ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՒ ՆՐԱ ԷԹՆՈ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ»

2007 թ. սեպտեմբերի 3-5-ին ՀՀ Գիտությունների Ազգային Ակադեմիայում անցկացվեց ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի և «Միտք» վերլուծական կենտրոնի կողմից կազմակերպված միջազգային գիտաժողով (սիմպոզիում)՝ «Կովկասեան Աղուանքի» պետականությունը և նրա էթնո-մշակութային ժառանգությունը» թեմայով:

Նախատեսված 6 նիստերում ընթերցվեցին և քննարկվեցին 25 գեկուցումներ, որոնցից 13-ը օտարերկրյա մասնագետների կողմից (Ֆրանսիա, Գերմանիա, Իտալիա, Վրաստան, Ռուսաստան): Յուրաքանչյուր ակտի էր Ռուսաստանի Դաշնության Դաշնության Հանրապետության հինգ մասնագետների մասնակցությունը՝ Գիտությունների Ռուսաստանեան Ակադեմիայի քրդա-կից-անդամ, պրոֆ. Գարուն Բերախիմովի գլխավորությամբ: Աշխատանքային լեզուն ընտրված էր ռուսերենը, որով ընթերցվեցին նաև հայ, վրացի և եւրոպացի մասնագետների գեկուցումները:

Գիտաժողովն սկսվեց ՀՀ ԳԱԱ Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ՀՀ ԳԱԱ ակադ. Վլադիմիր Բարխուդարյանի բացման խոսքով, որին յաջորդեցին ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի տնօրեն Ռուբեն Սաֆրաստյանի, «Միտք» վերլուծական կենտրոնի ղեկավար Էդուարդ Աբրահամյանի և Գերբեմի համալսարանի պրոֆեսոր Հաջի Աբդուռահիմովի ողջոյնի ելույթները:

Գիտաժողովի նշանաբան էր ընտրված Մովսէս Խորենացու անունով աւանդված «Աշխարհացոյց»-ի ընդարձակ խմբագրության հանրաշարժ և խորհրդանշանային արտայայտությունը. «Բայց մեք ասացուք զԲուն աշխարհն Աղուանից, որ ընդ մէջս է մեծի գեղոյս Կուրայ և Կովկաս լեռին»:

Չեկուցումներում ու քննարկումներում մանրամասն արծարծվեցին և վերլուծվեցին պատմական Հայաստանի հիսիս-արեւելեան դարատուր հարեւան ու բարեկամ Աղուանք երկրի և նրա հիմնական բնակչության՝ աղուաններն անուանումով յայտնի հասարակական էթնիկական ընդհանրության (մետաէթնոս) պատմության, ազգագրության, աղբիւրագիտության, պատմագրության, Կովկասեան Աղուանքի պատմա-մշակութային ժառանգության կողմնորոշող էթնիկական գիտակցության, աղուանից գրի, Բուն Աղուանքի տարածքում ինչպէս ուղիական ու լեզվական, այնպէս էլ հայկական, իրանական և վրացական գրաւոր և նիւթական մշակույթի յուշարձանների հետազոտության և արդի գիտության համար մեծ հետաքրքրություններ կարողանալու բազմաթիւ այլ խնդիրներ:

Առանձնաշարունակ ուղարկուի ղրտնորոշեց Սիմայի Ս.Եկա-

տերինքի վաճառ 10 տարի առաջ մեր վրացի գործընկերների կողմից (ակադ. Չալա Ալեքսի) յայտնաբերված աղուան-վրացական կրկնագիր մատենանում հատուաժաբար պահպանված և ըստ ամենայնի հայերենից քարգմանված աղուաններն «Ճաշոց»-ի ծաւալուն բնագրային կտորների վերծանութան խնդիրների նկատմամբ (Ժան-Պիեռ Մահէ, Եոսա Գիպերտ, Վոլֆգանգ Շուլց և Սերգէյ Մուրաւեով): Մի շարք գեկուցումներում արծարծվեցին աղբիւրագիտական ղեկավարութան և նորագոյն պատմագրութան կողմից Կովկասեան Աղուանքի, նրա ուղղակի ժառանգորդներ լեզգիական ազգութիւնների և Արեւելեան Այսրկովկասի միւս ժողովուրդների պատմութան հետաւորական խեղափոխման և մշակույթի յուշարձանների ոչնչացման փաստներն ու միտումները:

Գիտաժողովի վերջին օրուայ երկու նիստերը նուիրուեցին յայտնի հայագէտ և բիւզանդագէտ Կարեն Իւզաւշեանի (Մանկո-Պետերբուրգ) ծննդեան 80-ամեայ յորեւանին, որի մասին երախտիքի ու զնահատանքի խօսքով հանդէս եկաւ պրոֆ. Պարոյր Մուրադեանը: Ծրագրից դուրս ներկայացուեցին նաև Արցախի Տիգրանակերտի պեղումների վերջին արդիւնքները (Համէտ Պետրոսեան): Գիտաժողովի մասնակիցները հնարաւորութիւն ունեցան այցելելու Մաշտոցի անուան Մատենադարան, Հայաստանի պատմութան պետական բանգարան, Հայոց ցեղապանութեան յուշահամալիր, Վաղարշապատ (այդ թվում՝ Մայր աթոռ Սուրբ Էջմիածին) և Մարդարապատ: Նրանց ընդունեց նաև ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադ. Ռադիկ Մարտիրոսեանը:

Գիտաժողովի նիստերն անցան ակտիւ քննարկումների մթնոլորտում, ինչպէս կովկասագէտ և հայագէտ նեղ մասնագետների, այնպէս էլ այլ հասարակագէտների, քաղաքագէտների, ուսանողների, մամուլի և հեռուստատեսութեան միջոցների և, պարզապէս, հետաքրքրուողների մեծ խարանի մասնակցութեամբ: Եզրափակիչ նիստում հնչած ելույթների առաջարկներով վճռուեց հրատարակութեան պատրաստել գիտաժողովի գեկուցումների ընդարձակ տարբերակների ժողովածուն՝ սիմպոզիումի աշխատանքների գիտական պատասխանատուներ Պ. Մուրադեանի և Ա. Յակոբեանի խմբագրութեամբ, իսկ Կովկասեան Աղուանքի չափազանց արդիական ուսումնասիրութիւնների նմանատիպ գիտական ամփոփումները Երեսնուն դարձնել շարունակական:

Այերան ՅԱՌԲԵԱՆ
ՀՀ ԳԱԱ Արեւելագիտութեան ինստիտուտի
Քրիստոնէայ Արեւելքի բաժնի վարիչ, պարուն
գիւլ. քեկնածու

ԻՄԱՍՏՈՒՆԵՐԸ
ՉԵՆ ՄԵԻՆՈՒՄ,
ԻՄԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆԵՐԸ
ՉԵՆ ՀՆԱՆՈՒՄ...

է պատմության ինստիտուտ և սկսել զբաղվել խորհրդային տարիներին բոլորովին չխախտվող հայ գաղթականների պատմությամբ: Խորհրդային իրականության մեջ նա առաջին ռաիկներին է, որոնք խորապես գիտակցելով հայ գաղթականների պատմության ուսումնասիրության կարևորությունը, դարձան այդ գործի սկզբնավորողները և իրենց ունեղի վրա վերցրին այդ բնագավառի հիմնախնդիրները լուծելու մեծ ծանրությունը: Երկարատև տրամադրված աշխատանքի շնորհիվ յուրաքանչյուր հայկական գաղթի պատմությանը նվիրված նրա երկհատորանոց բարձրարժեք մենագրությունը (1967, 1985): Ավելի ուշ այն վերամշակվեց և հրատարակվեց մեկ հատորով, ռուսերեն, 1996 թ.: Ավելորդ է ասել, որ երիտասարդ ուսումնասիրողին հաջողվել էր ոչ միայն հաղթահարել իր առջև ծառացած բոլոր դժվարությունները, այլև ընթերցողին մատուցել Նոր Նախիջևանի հայկական գաղթի ամբողջական պատմությունը: Փաս-

տողովրդի պատմության» ուրիշատրակը, որը դարակազմիկ գործ էր և ընդգրկում էր հայ ժողովրդի պատմությունը վաղընջական ժամանակներից մինչև մեր օրերը: «Բազմահատորյակ» հատկապես 6-րդ հատորում, որտեղ շատ հիմնախնդիրներ համարվել են նորովի էին վերլուծվում, գրաքննության խորքերը հաղթահարվելով, շնորհիվ Վ. Բարխուդարյանի թե՛ լայնախոհության և թե՛ կազմակերպական ճկունության:

Իր պատմագիտական գործունեության մեջ Վ. Բարխուդարյանը մշտապես հանդես է բերել թե՛ հաստատականություն և թե՛ գիտական խիզախություն, սակայն նրա գործերակերպին երբեք հատուկ չի եղել ծայրահեղությունների գնալը:

Նա հավասարակշռված և միաժամանակ պատմագիտության առաջ ծառացած խնդիրները խորապես ընկալող, նրա գարկերակին հետևող առաջատար մասնագետներից է: Տալիվին 1962 թ. գիտական բարոտարի պաշ-

գիրքը 5-8-րդ դասարանների համար: Վ. Բարխուդարյանը, թե՛ որպես խմբագիր և հեղինակ, ինչպես նաև հեղինակային խմբի մյուս անդամները՝ լինելով հիմնականում արժանապատիվ իսկական մասնագետներ, ոչ միայն աշակերտներին մատուցեցին բազմաթիվ հիմնախնդիրների համարմատչելի շարադրանք, այլև նորովի մոտեցումներ հանդես բերեցին հատկապես նոր և նորագույն պատմության շատ ու շատ հիմնախնդիրների: Դասագիրքը հետագայում բանիցս վերահրատարակվեց և արժանացավ մրցանակի:

Ակադեմիկոս Վ. Բարխուդարյանը գիտական աշխատանքը մշտապես զուգակցել է գիտականակերպական հետ: 1959-1963 թթ. վարել է պատմության ինստիտուտի գիտական բարոտարի պաշտոնը, 1967-1990 թթ. եղել է տնօրենի գիտական աշխատանքների գծով տեղակալ, համատեղության կարգով երկար տարիներ գլխավորում է հայ գաղթականների պատմության բաժինը: 1990 թ. ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս-բարոտար, իսկ 2000 թ. նաև փոխնախագահ: 1986 թ. նա ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ, իսկ 1994 թ. իսկական անդամ:

Վ. Բարխուդարյանը նշանավոր գիտնականը գիտահետազոտական աշխատանքին զուգահեռ իրականացնում է դասախոսական գործունեություն: Տասնամյակներ շարունակ նա դասախոսել է Երևանի պետական համալսարանում, Վանաձորի մանկավարժական ինստիտուտում և այլուր՝ իր հարուստ գիտելիքները և խոր իմացությունը հաղորդելով ուսանողությանը: Էլ ավելի մեծ է նրա դերը երիտասարդ գիտական կարգերի պատրաստման ուղղությամբ: Մեծ բովանդակություններ պատրաստվել են նրա ղեկավարությամբ, իսկ նրա սաներն այսօր աշխատում են ոչ միայն պատմագիտության բնագավառում, այլև ժողովրդական տնտեսության տարբեր բնագավառներում:

Վ. Բարխուդարյանը իր ընդառաջող և գործունե բնավորության շնորհիվ ակտիվ մասնակցություն է բերում հանրապետության գիտակրթական կյանքին: Լինելով ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հումանիտար գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-բարոտար, նա շուրջ տասն հեղինակավոր հաստատությունների և բուհերի գիտական խորհուրդների անդամ է: Տարիներ շարունակ եղել է ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտում գործող գիտականատիճաններ շնորհող մասնագիտական խորհրդի նախագահ, ԵՊՀ-ի պատմության և աստվածաբանության ֆակուլտետների պետական բնական հանձնաժողովների նախագահ:

Իր բազմազան գործունեության մեջ Վ. Բարխուդարյանը կարողացել է ժամանակ գտնել և հասարակական բուհում գործունեություն ծավալել նաև Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Բարձրագույն հոգևոր խորհրդում, որի անդամ է նա: Նրա ակտիվ հասարակական աշխատանքը և բազմաթիվ գործերակերպն անհնար չմնացին: Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Երկրորդը, բարձր գնահատելով նրա անբասիր գործունեությունը, Վ. Բարխուդարյանին պարգևատրեց Սուրբ Սահակ և Սուրբ Մեսրոպ շքանշանով: Այսօր էլ ակադեմիկոս Վ. Բարխուդարյանը լի է երիտասարդական ակունքով և գիտական զանազան ծրագրերով, և մենք ցանկանում ենք նրան երկար տարիների կյանք, բեղուն գրիչ, նորանոր աշխատություններ՝ ի փառս հայ ժողովրդի և հայագիտության:

Ռ-ադիկ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ

Աշոտ ՄԵԼԻՔՆՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի տնօրեն

ՎԱՍՏԱԿԱՇԱՏ ՊԱՏՄԱԲԱՆԸ

Ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարյանի ծննդյան 80-ամյակը

Լրացավ ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, գիտության վաստակավոր գործիչ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Մեսրոպ Մաշտոցի շքանշանակիր Վլադիմիր Բարխուդարյանի 80-ամյակը: Նա հետպատերազմյան տարիներին կրթություն ստացած և գիտության ասպարեզ մտած հայ գիտնականների սերնդի լավագույն ներկայացուցիչներից է, սերունդ, որն իր գիտական վաստակի, գիտականակերպական եռանդուն գործունեության շնորհիվ լայն ճանաչում բերեց Հայաստանի գիտությանը: Ի դեպ, այդ սերնդի շնորհիվ էր, որ 1960-ական թթ. հայագիտությունը, այդ թվում խորհրդահայ պատմագրությունը՝ անգամ քաղաքական կապերների պայմաններում, նոր բարձրության հասավ: Այդ տասնամյակների պատմաբանների ստեղծած դարձող կարողացավ լուծել հայոց պատմության մի շարք հայեցակարգային խնդիրներ, որոնք իրենց բարձրությունը պահպանել են ցայսօր: Այդ գիտնականների կոհորտայում իր որոշակի և արժանի տեղն ունի անվանի պատմաբան, գիտության ճանաչված կազմակերպիչ Վլադիմիր Բարխուդարյանը:

Նա ծնվել է Վրաստանի Մառնեուլի շրջանի Աղջորդի գյուղում: Տեղի միջնակարգ դպրոցն ավարտելուց հետո ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետը: Հաջորդությամբ ավարտելով համալսարանը նա 1950 թվականին ընդունվել է Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիայի պատմության ինստիտուտի ասպիրանտուրան «Միջին դարերի պատմություն» մասնագիտությամբ: Նա ավելի քան կես դար անընդմեջ աշխատում է ՀՀ ԳԱԱ-ի համակարգում՝ այսօր էլ պահպանելով իր երիտասարդական առաջնությունը և գիտնականին հատուկ բարձր միտքը:

Վ. Բարխուդարյանը պատմագիտական շրջանների ուշադրություն իր վրա բեռնեց իր «Ավատատիրական հողատիրությունը Հայաստանում 9-11-րդ դարերում» առեմախոսությամբ, որը նա հաջողությամբ պաշտպանեց 1954 թ.: 1955 թվականից աշխատանքի է անցել ՀՀ ԳԱԱ-ի կազմում գործող Հայաստանի պատմության բանգարանում: Սակայն երիտասարդ հետազոտողին հրապուրում էր գիտական աշխատանքը, և նա 1958 թ. տեղափոխվել

տական հարուստ նյութերի հիման վրա խորը վերլուծությամբ տրվում է հիշյալ գաղթականների համակողմանի պատմությունը, նրա տեղն ու դերը XVI-XX դարերի հայ հասարակական-քաղաքական և մշակութային կյանքում: Վ. Բարխուդարյանի նշված մենագրությունը պատմագիտական շրջաններին հավաստեց, որ նրանք գործ ունեն լայն ու խոր պատրաստվածության տեղ պատմաբանի հետ:

Ինչպես և պետք էր սպասել, հեղինակը հետագայում անդրադարձավ նաև հայ գաղթականների ընդհանուր պատմությանը: Նրա նախաձեռնությամբ և խմբագրությամբ հրատարակվեցին հայ գաղթականների նվիրված հոդվածների երեք արժեքավոր ժողովածուներ՝ «Հայ-հունգարական պատմական և մշակութային կապերի պատմություն» (1983), «Հայ ազատագրական շարժումները և հայկական գաղթականները» (1985), «Էջեր հայ գաղթականների պատմությունից» (1996): Հունգարիայի պատմագիտական շրջանները բարձր գնահատեցին հայ և հունգար մասնագետների կողմից ստեղծված ժողովածուները, և նա պարգևատրվեց Հունգարիայի գիտությունների ակադեմիայի մեդալով:

Ինչպես և Վ. Բարխուդարյանի գիտական հետաքրքրությունների շրջանակը: Հատկապես նա իր աշխատություններում մեծ ուշադրություն է դարձրել հայ-ռուսական քաղաքական, տնտեսական, գիտական և մշակութային հարաբերությունների պատմության բնութագրին: Պետք է ասել, որ հեղինակին մեծ ճանաչում բերեցին հանրապետական և միութենական գիտական հանդեսներում նրա հրատարակված մի շարք աշխատությունները՝ նվիրված հայ պատմագիտության խնդիրներին: Անտարակույս, պատմագիտական մեծ արժեք են ներկայացնում իր ուսուցիչների՝ Աշոտ Հովհաննիսյանի, Աբգար Հովհաննիսյանի, Մկրտիչ Ներսիսյանի, Ասրեն Երեմյանի, ինչպես նաև հունգար հայագետ Էյմոնդ Շոյցի պատմագիտական գործունեությանը նվիրված նրա ծավալուն հոդվածները:

Նա և՛ որպես հեղինակ և՛ խմբագիր, և՛ աշխատանքները համակարգողներից մեկը գործուն մասնակցություն ունեցավ Պատմության ինստիտուտի կողմից ստեղծված մի այնպիսի ծանրակշիռ աշխատության, ինչպիսին է «Հայ

տոնավարության ժամանակ հանդես եկավ («Լրաբեր», 1962, թիվ 6) պատմության ինստիտուտի առանցքային ուսումնասիրություններն արժեքավորելու և պատմագիտության մեջ անհատի պաշտամունքի բացասական հետևանքները հաղթահարելու ուղիները բացահայտելու հոդվածով: Տեղին է ասել, որ այն ժամանակվա գաղափարական մթնոլորտում պատմագիտության առաջընթացն արգելադրող հանգամանքները հրապարակվող բնագավառին անհրաժեշտ, բայց և միաժամանակ առավել քան համարձակ քայլ էր:

Ճշմարտությանը սատար կանգնելու վճռականությամբ նա բազմիցս հողվածներով հանդես եկավ Արցախյան շարժման շրջանում (1988 թ.): Սակայն, երբ խորհրդային կարգերի փլուզմամբ պայմանավորված ամբողջատիրական հասարակարգի հախտում բնագավառային և ամեն ինչ մերժելու ոգեշունչ գգայական մթնոլորտում տարածում գտավ խիստ ժխտողական վերաբերմունք նաև խորհրդահայ պատմագրության նկատմամբ, ակադեմիկոս Վ. Բարխուդարյանը հանդես եկավ «Պատմա-բանասիրական հանդեսում» «Խորհրդահայ պատմագրության գնահատականի հարցի շուրջ» (1990, թիվ 4) հոդվածով՝ անդրադառնալով ոչ միայն խորհրդային պատմագիտության թերություններին և բացթողմունքներին, որոնք տեղ էին գտել ամբողջատիրության 70 տարիների ընթացքում, այլև վեր հանելով միաժամանակ վերջինիս մեծ ձեռքբերումներն ու նվաճումները հայ պատմագիտության այլևայլ բնագավառներում:

ՀՀ անկախության վերականգնումից հետո, երբ բառիս իսկական իմաստով դասագրքերի սով էր առաջացել, երբ հայոց նոր և նորագույն պատմության առանցքային շատ հարցեր նոր լուսաբանությունների և մեկնաբանությունների կարիք ունեին, Վ. Բարխուդարյանի գլխավորած հեղինակային խումբը ի գործու եղավ ցրտի և մրի պայմաններում հաղթահարելով բազմաթիվ դժվարություններ, 1993 թ. աշակերտներին մատուցել հայոց պատմության նոր դասա-

Ա. ՄԻՍՈՆՅԱՆ, պրոֆեսոր

ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱԿԱՅՐԻ ԲԻՄԱԿԱՆ ԿԵՂՏՈՏՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿՆԵՐԻ ԱՌԱՋԱՅՄԱՆ ՀԱՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վերջին տասնամյակների ընթացքում բժշկագիտության մեջ ձևավորվել է մի բնագավառ՝ էկոլոգիական համաճարակաբանությունը, որն ուսումնասիրում է միջավայրի գործոնների ազդեցությունն ազգաբնակչության առողջության վրա: Հատկապես ուշադրություն է դարձվում մթնոլորտի, խմելու ջրի, հողի, սննդամթերքների կեղտոտվածության, ինչպես նաև աղմուկի, ռադիացիայի, էլեկտրամագնիսական դաշտերի և այլ գործոնների ազդեցությանը մարդու օրգանիզմի վրա:

Թափանցելով օդի մեջ վնասակար նյութերը ժամանակի ընթացքում կոշտ մասնիկների ձևով կամ մթնոլորտային

տեղումների հետ թափվում են հողի կամ ջրի մեջ: Այդ ծանապարհով հողի, ջրի, բուսականության կեղտոտումը նկատելիորեն ազդում է էկոհամակարգերի վրա: «Թթու անձրևները» կործանարար ազդեցություն ունեն ջրային ու ցամաքային էկոհամակարգերի վրա: Դրա հետևանքով վերջիններս վրավում են ինքնամաքման ու թունավոր նյութերը չեզոքացնելու հնարավորությունից:

Կեղտոտված օդի ազդեցությունը մարդու օրգանիզմի վրա կարող է լինել ուղղակի: Այդ դեպքում կոշտ մասնիկները և թունավոր գազերը ներշնչման ժամանակ անցնում են շնչառական ուղիներ և թոքեր՝ առաջացնելով դրանց գրգռվա-

ծություն, թուլացնելով օդա-կաթիլային վարակների նկատմամբ օրգանիզմի դիմադրողականությունը, որը կարող է պատճառ դառնալ գրիպի և այլ հիվանդությունների համաճարակների բռնկման:

Մթնոլորտի կեղտոտվածության աստիճանը գնահատվում է նաև ոչ կանցեթոգեն ու կանցեթոգեն նյութերի առկայությամբ: Վերջիններս պայմանավորված է հատկապես չարորակ նորագոյացությունների առաջացումը: Տարբեր կանցեթոգեն նյութեր ներգործում են նաև ծառեղակային ինսուլինային փոփոխությունները, մեծացնելով գենետիկական հի-

ՈՒՒՆՍԹՈՆ
ՉԵՐՉԻԼ

Բաղափական գործիչը

միտս մտածում է

հաջորդ

ընտրությունների

մասին: Մինչդեռ

ողեսական գործիչը

մտածում է հաջորդ

սերունդների

մասին:

3 նշանակություն: Միաժամանակ ազատագրվեցին Ռուսո-վից մինչև Տագանրոգ ընկած տարածքները, հակառակորդը ետ շարվեց Միոսի գետափերը: «Կա եղել է խորհրդային զորքերի ստրատեգիական պաշտպանության շրջանակներում առաջին հաջող հարձակումը, որի հանրագումարները ունեցան անգնահատելի նշանակություն Մոսկվայի մոտ տարած ճակատամարտում», ասված է «1941-1945թթ. Հայրենական մեծ պատերազմը» գրքում: Սակայն այդ հաղթանակի ամենամեծ նշանակությունը, բարոյա-հոգեբանական կարևորությունն էր. Կարմիր Բանակի ողջ անձնակազմը հավատով ցվեց վերջնական հաղթանակի նկատմամբ:

Այդ հաղթանակը բոլոր կողմերով մեծ նշանակություն ունեցավ հաճ. Մոսկվայի ճակատամարտի հաջող ելքի համար, որը վերջ դրեց գերմանական զորքերի «անպարտելիության» առասպելին:

Հ. Բ. Բաղրամյանի ընտանիքը:

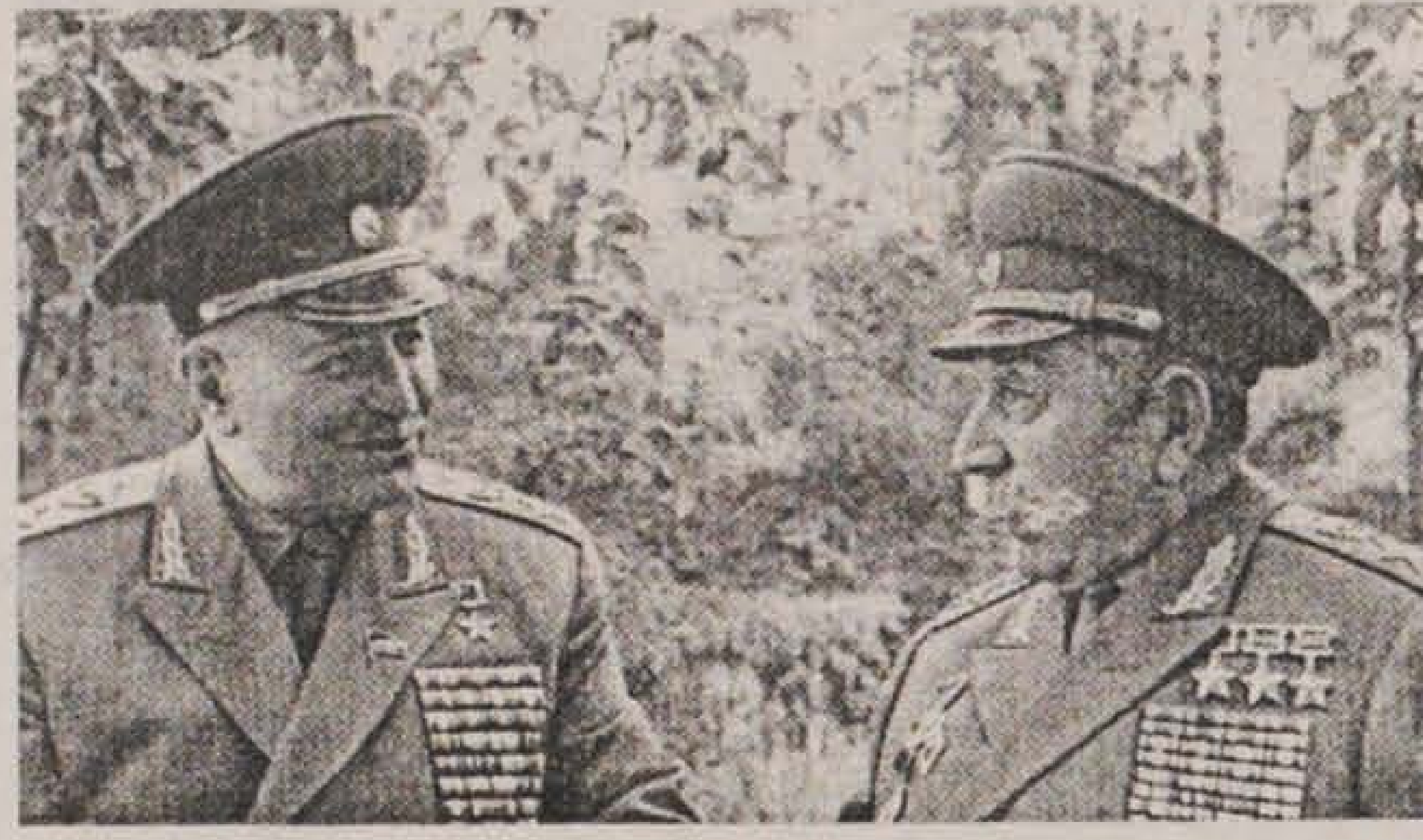
րով, դուրս գալիս ծովափ և կտրեին դեպի Արևելյան Պրուսիա տանող ուղիները: Հարվածի հանկարծակիությունը ապահովելու համար պահանջվում էր խիստ կարճ ժամկետում չորս բանակների տեղափոխում, որտեղ հաշվվում էր մոտ կես միլիոն մարդ, 9300 հրանոթ և ակամանետ, 1340 տանկ և ինքնընթաց հրետանային սարքավորում, առանց այլ փոխադրական միջոցների: Պատերազմի բոլոր անցած ոչ բոլոր զինվորականները կարող են պատկերացնել դրա դժվարությունները: Բայց անհավատալի քվադրո խնդիրը կատարվեց փայլուն կերպով՝ առաջացնելով համընդհանուր զարմանք և հիացմունք: «Խորհրդային Միության Հայրենական պատերազմի պատմություն» (1962թ.) գրքում ասված է.

«Այդ վերախմբավորումը, որն իրենից ներկայացնում է գրեթե ռազմաճակատի բոլոր ուժերը մոտ ուղղության վրա տեղափոխելու հազվագյուտ օրինակ, Մեծերան օպերացիայի կարևոր

ՄԵԾԱՀԱՄԱՐԲԱՎ ԶՈՐԱՎԱՐԸ

Հ. Բ. Բաղրամյանը Գ. Կ. Ժուկովի հետ:

Հ. Բ. Բաղրամյանը Ս. Կ. Բուդյոնոյի հետ:

Հ. Բ. Բաղրամյանը Միկոյան եղբայրների հետ:

...1942թ. հուլիսին Հ. Բաղրամյանը նշանակվում է 16-րդ բանակի հրամանատար: Բանակը օգոստոս-սեպտեմբեր ամիսներին ծանր հարվածներ հասցրեց հակառակորդի խոշոր խմբավորումներին, նպաստեց մեր զորքերի գործողություններին Ստալինգրադի շրջանում, իսկ 1943թ. փետրվար-մարտ ամիսներին իր հերոսական գործողություններով աչքի ընկավ ժիգորա քաղաքի շրջանում բռնաժողովար խոր էլեկտրակայանի կարգադատ ռազմախմբակազմի ամրությունները ճեղքելու և ծանր կորուստներ պատճառելու գլուխգործոցում: Այդ նշանակալից ծառայությունների համար 16-րդ բանակը վերականգնվելուց 11-րդ գվարդիական բանակի, իսկ հրամանատարն արժանացավ Կուստուզովի 1-ին աստիճանի շքանշանին: 11-րդ գվարդիական բանակը Հ. Բաղրամյանի գլխավորությամբ արտակարգ վճռական դեր խաղաց երկրորդ աշխարհամարտի ամենամեծ Կուրսկի ճակատամարտում՝ հակառակորդի նվաճողական պլանների տապալման և խորհրդային զորքերի հաղթանակն ապահովելու պատմական գործում: Հ. Բաղրամյանը չընդունեց Արևմտյան և Բրյանսկի ռազմաճակատների կողմից առաջադրված և գլխավոր շտաբի կողմից հաստատված մարտական գործողությունների պլանը, ամբողջ պատասխանատվությունը վերցնելով իր վրա՝ փայլուն կերպով իրականացրեց սեփական ծրագիրը: Հ. Բաղրամյանի մտածելակերպի խորությունը, իրադրությունների ճշգրիտ գնահատումը և պատերազմական գործողությունների արդյունքները նրան բերեցին մեծ համբավ: Այդ առթիվ գրահատակային զորքերի գլխավոր մարշալ Պ. Ա. Ռուսիստովը գրում է. «Եթե 1942թ. օգոստոսի առաջին մարտերում նա (Բաղրամյանը) իրեն դրսևորեց որպես բանակի ընդունակ հրամանատար, ապա 1943թ. ամառային հարձակողական մարտերից հետո նա մտավ խորհրդային լավագույն գործադրամասնատարների քվի մեջ»:

Կուրսկի ճակատամարտում դրսևորված բացառիկ նշանակության օպերացիայի իրականացման համար Հ. Բաղրամյանին շնորհվում է գեներալ-գեդապետի կոչում, նա պարգևատրվում է բարձրագույն զինվորական՝ Սուվորովի 1-ին աստիճանի շքանշանով, իսկ քիչ անց նշանակվում է Մերձբալթյան 1-ին ռազմաճակատի (նախկին Կալինինի) գործադրամասնատար, միաժամանակ նրան շնորհվում է բանակի գեներալի կոչում: Այդ ռազմաճակատում գործելը անհաջող էին, որի վրա հրավիրեցին Բաղրամյանի ուշադրությունը:

Ռազմաճակատի զորքերը Հ. Բաղրամյանի հրամանատարությամբ, շուտով, 1943թ. դեկտեմբերին, իրականացրին «Գորոդ-կայա» հարձակողական օպերացիան, որի ուսանելի փորձը և հաջողությունները օգտագործվեցին Բելառուսիայի ազատագրման գործողություններում: Մյուս ռազմաճակատների ուժերի հետ Մերձբալթյան 1-ին ռազմաճակատի զորամիավորումները փառաբանվեցին մարտական մոր բարդ ու ծանր օպերացիաներ կատարելիս:

Բելառուսիայի ազատագրման օպերացիայի պլանավորման և անցկացման, մասնավորապես հակառակորդի «Հյուսիս» բանակախմբի կողմից հնարավոր քանակի հարձակումները վնասագործելու կարևոր գործում, անգնահատելի էին Հ. Բաղրամյանի մտահղացումները: Օպերացիայում գլխավոր հարվածի ուղղությունը որոշելու, գործադրություններին և գործառնականներին համապատասխան խնդիրներ առաջադրելու և բռնաժողովար հանկարծակիի բերելու, գործողությունների ժամանակ վճռորոշ հարվածների ճշգրիտ ընտրության հարցերը մնում էին գործադրամասնատարի ուշադրության կենտրոնում: Հ. Բաղրամյանի գործական տաղանդի վառ փայլություններն էին Վիտեբսկ-Օրշանսկ օպերացիաները, որտեղ շրջապատվեցին և ջախջախվեցին հակառակորդի մեծաքանակ ուժեր: Նկատի ունենալով Հ.

Հ. Բ. Բաղրամյանը Երևանում, 1978 թ.

Բաղրամյանի կարողությունները, նրա ընդունակություններին քաջատեղյակ մարշալ Ա. Մ. Վասիլևսկին գրում է. «Անկասկած, Ի. Ս. Բաղրամյանն է շնորհալի գորավարը: Նա ունի և հրամանատարական, և շտաբային փորձ, որը օգնում է նրան հաջող կերպով լուծել ինչպես զորքերը ղեկավարելու, այնպես էլ օպերացիաների պլանները մշակելու հարցերը, ընդ որում՝ նա ամպլայման ձգտում է գտնել հաղթանակի ամենակարճ ճանապարհները»:

Բելառուսիայում ռազմական գործողությունների ընթացքում ակնառու արդյունքների և դրսևորված անվտանգության համար Հ. Բաղրամյանին շնորհվում է Խորհրդային Միության Հերոսի կոչում:

Պատերազմական գործողությունները տեղափոխվում են Մերձբալթյան հանրապետություններ: Այդ ժամանակ, 1944 թ. ամռանը, ռազմաճակատի զորքերի հարձակման նախօրեին, ամբողջ մարտական իրադրությունը բարենպաստ էր խորհրդային զորամիավորումների համար: Այնուամենայնիվ, Մերձբալթյան շրջաններում հակառակորդի «Հյուսիս» բանակախմբը, ինչպես և նրան օգնողները «Կենտրոն» գորամիավորման, դեռևս հսկայական վտանգ էին ներկայացնում (ավելի քան 50 դիվիզիա): Գործողությունների այս շրջանը ուներ նաև ռազմաքաղաքական նշանակություն, Վարշավա-Բեռլին տանող ստրատեգիական նշանակության հարձակումների ուղղվածությունը, ինչպես և Ֆինլանդիային պատերազմից դուրս բերելը:

Այստեղ նույնպես Հ. Բաղրամյանը չհամաձայնվելով Գլխավոր շտաբի և Կայանի որոշումների հետ, որտեղ նախատեսված էր ռազմաճակատի հարձակման ուղղությունը համարել հարավ-արևմուտք, նա ընտրեց արևմուտք՝ ամենակարճ ճանապարհը սգալառագրելու Լիտվան, Լատվիան և հասավ դրա կատարմանը:

Հասկանալի է, որ հակառակորդը դիմելու էր բոլոր միջոցների՝ փրկվելու այդ վերահաս կործանումից: Ու, չնայած հակառակորդի հուժկու դիմադրությանը, խորհրդային զորքերը ազատագրեցին Մերձբալթյան հանրապետությունների տարածքները: Հայտնի է, որ այդ գործողություններում հակառակորդի հզոր ամրությունները ճեղքելու, սրբնաջ առաջ շարժվելու, գերմանական զորքերը Արևելյան Պրուսիայից մեկուսացնելու նշանակալից գործը կատարեցին Մերձբալթյան 1-ին ռազմաճակատի զորքերը:

Պատերազմական այդ ամբողջ շարք գործողություններում հանրահայտ է Մեմելի (Կալյուդա) օպերացիան: Համաձայն գլխավոր գորակայանի 1944թ. սեպտեմբերի 24-ի կարգավորության, ռազմաճակատի աջակողմյան զորքերը Ռիգայի ուղղությամբ պետք է տեղափոխվեին Շյաուլայի ուղղության վրա, աղյուղից հակառակորդին հասցրած ջախջախիչ հարվածներ:

մասն էր»։ Այդ օպերացիան իր վրա հրավիրեց շատ ռազմագետների ուշադրությունը՝ արժանանալով ամենաբարձր գնահատականների. «Շյաուլայի և Մեմելի շրջաններում վարած օպերացիաներում, գրում է բանակի գեներալ Ս. Մ. Շտեմեկոն «Գլխավոր շտաբը պատերազմի տարիներին» (1968թ.) գրքում, վառ կերպով դրսևորեցին Ի. Ս. Բաղրամյանի գորավարական բնածին տաղանդը, նրա լայնածավալ գիտելիքները և մեծ պրակտիկ փորձը... Մեմելյան օպերացիան փայլուն մտահղացմամբ ու իրականացմամբ անստորկելիորեն համարվում է սովետական ռազմական արվեստի մեծագույն օրինակը»:

Գլխատանքի են արժանի Հ. Բաղրամյանի կողմից Արևելյան Պրուսիայում իրականացված մարտական գործողությունները և Բրյանսկի գետի գրավումը: Անտիկ ամրոցի վերածված և հզոր կայազորով ու ռազմական տեխնիկայով պաշտպանվող գերմանական այդ միջնաբերդը չորս օրվա մարտերի ընթացքում ընկավ: Այդ օպերացիան հավերժ մտել է ռազմական պատմության մեջ՝ որպես քաղաքը նվաճողների աննկուն խիզախության, ռազմական արվեստի բարձրագույն օրինակ:

Եվ միանգամայն բացատրելի է, որ մեծագույն գորավարի, անսխալ ու անբերի գնահատականը, ի տարբերություն եղած ակնառու ռազմագետների կարծիքների, տվել է միայն ինքը՝ Հովհաննես Բաղրամյանը:

«Բանակի գործողությունները, գրել է նա, պետք է ուղղորդվեն այնպիսի ղեկավարի կողմից, որը պատրաստ է ամեն ինչի և կարող է ճշգրտորեն գործել մույնիսկ միանգամայն աներևակայելի իրավիճակում, որտեղ պետքական չեն ոչ մի ռազմական դոկտրինաներ և որտեղ պետք է միայն ինտուիցիա»:

...Պատերազմից հետո Հ. Բաղրամյանը շարունակում է վարել բարձր պատասխանատու պաշտոններ՝ օկրուգի գորահրամանատար, երկրի պաշտպանության նախարարի տեղակալ, գլխավոր շտաբի ակադեմիայի պետ, գլխավոր շտաբի գեներալ-տեսչությունում իր գիտելիքները ներդնելով զինված ուժերի ամրապնդման ու կատարելագործման, ռազմական գիտության զարգացման գործին: Նրա գրչին են պատկանում բազում ծանրակշիռ աշխատություններ. «Խորհրդային ժողովրդի մեծ հաղթանակը», «Քաղաք-մարտիկը Դեպարի ափին», «Այսպես սկսվեց պատերազմը», «Մարտական փառք», «Այսպես մենք գնացինք դեպի հաղթանակ», «Իմ հիշողությունները», «11-րդ գվարդիայի քանյին հարվածը», «Մեծ ժողովրդի գավալները» և այլ աշխատություններ ու խմբագրած գրքեր: Հ. Բաղրամյանի գրչին են պատկանում ինը տասնյակից ավելի հոդվածներ:

Պատասխանատու աշխատանքների և գիտական ստեղծագործական գործունեության հետ զուգընթաց նա հսկայածավալ հասարակական-քաղաքական, դաստիարակչական աշխատանք էր տանում: Հովհաննես Բաղրամյանին շնորհվել է Խորհրդային Միության կրկնակի հերոսի կոչում, նա պարգևատրվել է երկրի և արտասահմանյան մոտ հիսուն բարձրագույն շքանշաններով և մեդալներով:

Մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանը այսօր մեզ ներկայանում է որպես հայ ժողովրդի ռազմական տաղանդի, ռազմավարության լայնախոյն մտքի, ազգային արժանապատվության և հայրենիքի հանդեպ պատասխանատվության և ազգասիրության մարմնացում:

Հայ մեծ գորավարի անմահ կերպարը բոլ միշտ ուղեկցի մեր սերունդներին՝ բռնամիտների դեմ պայքարում:

ՀՀՈՎՀՆՆԻԱՅՆ

Հայաստանի Պարեյրազմի և ՉՈՒ Վեպերանների Կոմիտեի Նախագահ

Բաֆֆու հարցադրումները հայոց ազգային կերտվածքի վերաբերյալ...

Թուրքը այսօր անկիրթ
բարբարոս է, բայց
քաղաքակրթվելուց
հետո կդառնա կրթյալ
ավագակ - այն
ժամանակ ավելի
վտանգավոր կդառնա:

ԲԱՖԲԻ

Հայ հասարակական-քաղաքական մտքի երևելի ներկայացուցիչներից Բաֆֆին տասնամյակներ շարունակ մտասևեռում ուշադրությամբ և անհամաձայնությամբ հետևել է թուրքական և արևմտահայկական իրականության մեջ ընթացող զարգացումներին: Ձգալուն հրապարակախոսի և ժողովրդական տրիբունի նրա հայացքն ու գրիչը զարմանալի խորաթափանցությամբ արձանագրել են երևույթների տիպական, բնորոշ ընդհանրացումներ, որոնց արդիական նշանակությունը ուժի մեջ է մտնում այսօր:

Հայ ազգային-ազատագրական շարժման ոգեշունչ տեսաբանը ձգտելով ոգևորել իր հայրենակիցներին, այնուամենայնիվ, իր մտորումները, հանձնարարականներն ու եզրակացությունները կառուցել է իրատեսական դիրքերից, մեծապես հաշվի առնելով գոյություն ունեցող, արմատավորված պատմական իրողություններն ու հայոց ծակատագրի դարերով կերտված առանձնահատկությունները:

Բաֆֆին դեմ է արտահայտվում դատարկ հույսերով օրորվելուն, նշելով, որ դատարկ հույսը ծուլացնում է մարդուն, խլում նրանից իր ինքնագործունեությունը և «Ձրկում է տոկուն աշխատությունից»: Դատարկ հույսը մարդուն ամեն բան դրսից է սպասել տալիս: Այս պատճառով մարդկային առաջադիմության մեջ չկա մի ավելի վնասակար բան, քան թե ցնորամիտ հույսը: Ըստ նրա, «Ինչ որ գործում է դատարկ հույսը մի անհատի կյանքի մեջ, նույնը գործում է նա մի ազգի պատմության մեջ»:

Հրապարակախոսը հետևյալ հարցադրումն է անում. «Ընենցեք մի ազգի պատմություն, և այդ թող լինի մեր ազգի պատմությունը, և կտեսնենք, թե որքան մեծամեծ վնասներ է կրել նա, որքան կորցրել է դատարկ հույսերից հրապարկված և տակավին չէ խրատվել իր սխալներով»:

Մեծ հրապարակախոսը դառնությամբ արձանագրում է, որ ահա 850 տարի Հայաստանը մոնղոլական ցեղերի լծի տակ հեծում է. «մեր աշխարհում մի քիչ տեղ չմնաց, որ նրանք արյունով չողողեին, տաճար չմնաց, որ նրանք չպղծեին, կամ իրանց կիսալուսինը նրա կաթողիկի վրա չտնկեին»: Պատմական ճշմարտությունն է բարբառվում գրողի շուրթերով, երբ ասվում է, որ սուլթանները հազարավոր լեզուներ կտրել տվին հայերեն խոսելու համար, իսկ «Անգորայի, Տիգրանակերտի, Խարբերդի և Փոքր Ասիայի շատ երկրներում մայրենի լեզուն կորավ հայի բերանից: Եվ մոնղոլական այլանդակ կերպարանքը գեղեցկացավ, կանոնավոր ձև ստացավ հայոց գեղեցկուհիները բռնությամբ դեպի հարեն քաշ տալով»:

Բաֆֆին նշում է, որ պատմական հալածանքները թողնում են պատմական դիպակություն, և այս առումով որևէ մի ազգ չի մոռանում մի ուրիշ ազգության կատարած բարբարոսությունները:

Բաֆֆին հրապարակախոսական հոգվածներում պաշտպանում է այն տեսակետը, որ ազատությունը տրվում է այն ազգերին, որոնք ազատությունը սրով պաշտպանել գիտեն, և որ առանց արյունի ազատություն չկա:

Խոսելով տիրապետող ազգի մասին, նա ընդգծում է, որ թուրքը աշխատելու շնորհիվ չունի և միայն զենքով իշխելու քաջություն ունի: Իսկ թուրքական պատմության ու կենսագրության ամեն մի տողը արյունով և արտասուքով է գրված:

Սակայն թուրքական լծից ազատագրվելու համար անհրաժեշտ է մի նոր շարժում հայության ներսում, քանզի հայ հասարակությունը գտնվում է կատարյալ ինքնախաբեական վիճակի մեջ:

Մեծանուն հրապարակախոսն ու անխոնջ հանրային գործիչը իր ժամանակակիցների ու գալիք սերունդներին կոչ էր անում պատրանքներ չտածել եվրոպական օգնության վրա, քանի որ այն գործնականում անիրատեսական է: Ուստի արևմտահայերին մնում է իրենց բախտը իրենց ձեռքը վերցնել:

Նա համոզված նշում է, որ Թուրքիան, որը գինվորական ուժերի վրա հիմնված պետություն է, մի վիթխարի վիշապ, կուլ է տալիս ամբողջ ազգեր և ժողովուրդներ՝ իր մարմինը պարարտացնելու համար: Մի՞թե երեկվա գազանը, կարող է այսօր իրեշտակ դառնալ, իրավամբ հարցադրում է Բաֆֆին և ավելացնում. «Մինչև նրա իրեշտակ դառնալը, Թուրքիայում հայի անունը միայն մնացած կլինի»:

Արմեն ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Պատմ. գիտ. թեկնածու
ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի ավագ
գիտաշխատող

Սրբաշատիկություն և գիտական հետազոտություն

Ռազմիկ ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ Մեխանիկայի ինստիտուտի տնօրեն
գիտաշխատող, պրոֆ. գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտության մշակ մեր գրատախտակ,
Ծառայել ես մեզ երկար ժամանակ:
Քանի անգամ ենք քո վրա գրել,
Գրել ու ջնջել նոր բանաձևեր:
Անցել են բազում երկար տարիներ
Եվ այդ ընթացքում շատ բան է փոխվել,
Ի հայտ են եկել հաշվիչ, կոմպյուտեր,
Բայց բոլորովին դու չես հնացել:

Այսօր էլ եթե նոր միտք է ծագում,
Կամ էլ գիտական բուռն քննարկում,
Մենք, մոռանալով կոմպյուտեր, հաշվիչ,
Ձեռքներս ենք առնում ջնջող ու կավիճ:
Ուրեմն, հանում գիտական մտքի,
Ի նշան անկեղծ խորին հարգանքի
Եկեք հոտընկայս, շուրջով արժանի
Խմենք կենացը գրատախտակի:

Եվ որպես անխոնջ քավոր գիտության,
Գրատախտակի հոգևոր պաշտպան
Այս շատ գեղեցիկ կենացն անգին,
Նվիրենք Սերգեյ Համբարձումյանին:

Որա՞կ, թե՞ քանակ, ի՞նչն է կարևոր:
Ի՞նչն էրազի մարդ մահկանացուն,
Ինչի՞ տակից նա գնա այսօր,
Ի՞նչն է հարազատ մարդկային հոգուն:
Կյանքն այնպես է հիմքից փչացել,
Որ դժխային ոստայնի նման

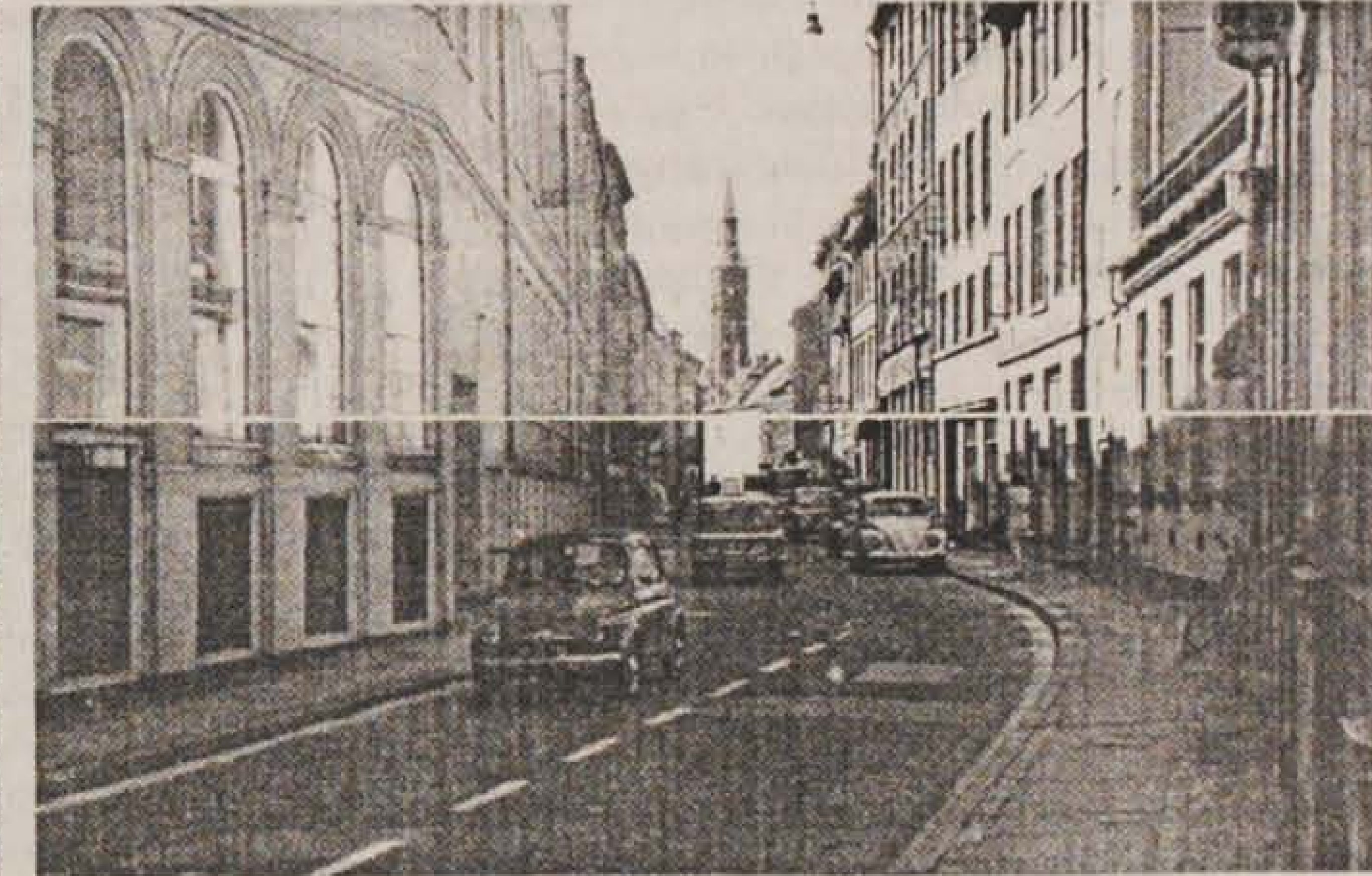
Ամեն մի սուրբ բան իսպառ կաշկանդել
Դատապարտել է վաղաժամ մահվան:

Քանակն է, այո՛, մոլեգնում հիմա,
Նա է որոշիչ ցանկացած հարցում:
Նա թքած ունի որակի վրա,
Ճգնում է նրան, խեղդամահ անում:
Մարդիկ մոլուցքով նետվել են շուկա,
Էլ ի՞նչ ընտանիք, ի՞նչ բուն, ի՞նչ դադար:
Շահույթից բացի ուրիշ ի՞նչ չկա,
Նա է գերիշխում անամոթաբար:

Ծախել ու գնել սեր, ատելություն,
Դարձնել ապրանք կյանքն ու մահն անգամ:
Ժպտալ երեսիդ, կործանել թաքուն,
Անմեղ ձևանալ սուրբ մանկան նման:
Կողքից նայելիս սարսափ ես գգում,
Սրտի ցավ, կսկիծ, խորին ափսոսանք,
Չարմանք ու զայրույթ, հուսալքություն,
Ով տեր Աստված, այս ո՞ր մենք հասանք:

Սակայն զագրելի այս քաոսի մեջ
Դեռ չի մահացել հույսը փրկության,
Նա դեռ ապրում է, մաքառում անվերջ,
Չանում է բուժել հոգին մարդկության:
Լավատես եմ ես, անչափ լավատես:
Հավատում եմ, որ շուտով, շատ շուտով
Պիտի որ Մարդիկ ապրեն Մարդու պես
Երջանիկ, արդար ու ազնիվ կյանքով:

Որակը պիտի գերիշխի դարձյալ
Անշունչ, անկենդան քանակի վրա,
Կեղտոն ու չարիքը մերժվեն իսպառ
Ու սրբությունը կենսակերպ դառնա:

Դելսինկի. Գյուլիսիմ վայել կարգուկանոն և... լուրջություն

Կահիրե. քաղաքի աղմկոտ կենտրոնը:

Ստեղծվել է օրգանական կոմպյուտերային հիշողություն

Օգտվելով ոսկու նանոմասնիկների ուռուցիկ կառուցվածքների մեջ ինքնուրույն հավաքվելու հատկությամբ, Վեյ Լին Լեուն և նրա գործընկերները (Սինգապուրի տեխնոլոգիական համալսարան) ստեղծել են կոմպյուտերային հիշողության օրգանական նոր համակարգ:

Ինչպես երևում է գծագրապատկերում, այն բաղկացած է (վերից՝ վար) ոսկու էլեկտրոդից, պենտացենի շերտից, ոսկու նանոմասնիկներից (դրանք շրջապատված են կայունացնող նյութով՝ ցիտրատով և փոփած են մեկ շերտով), ամրացնող շերտով և այնուհետև կայծքարի դիօքսիդի և կայծքարի շերտերով, որոնք ձևավորում են ստորին էլեկտրոդը:

Պենտացենը (օրգանական կիսահաղորդիչ) և ոսկու նանոմասնիկները ստեղծում են համակարգ, որն ընդունակ է լիցքերի տեսքով պահպանել ինֆորմացիան ոսկու նանոմասնիկների վրա: Վերջիններս, պարզվում է, ընդունակ են իրենց «թակարդը» գցել և պահպանել «ծակերը», այսինքն՝ դրական լիցքերը:

Գրանցումը և ընթերցումը կատարվել են լարվածությամբ հավելմամբ՝ համապատասխանաբար՝ մեկի կամ մյուսի բևեռացմամբ:

«Ոսկու նանոմասնիկների օգտագործման այս եղանակը, որոնք կայունացվելով լիմոնաթթվով, լիցքերի համար վերածվում են մանրակարգների, ոչ բարդ կառուցվածքի, պատրաստման էժանության և պարզության շնորհիվ կարող է կիրառվել՝ ստեղծելու հիշողության չիպեր, որոնք կօգտագործվեն էժանագին պլաստամասսայե էլեկտրոնային սխեմաներ արտադրելու համար,՝ մեկնաբանում է Վեյ Լին Լեուն»:

Գծապատկերում օրգանական նոր կոմպյուտերային հիշողության միկրոլուսապատկերը:

Կապարը և երաժշտությունը

Միացյալ Նահանգների Ման-Խոսեի համալսարանում հետազոտել են համադրել կոմպոզիտոր Բեթովի և ադայի մնացորդները: Ինչպես հայտնի է, Բեթովը եղել էր ադայի մնացորդների սուր հիվանդությամբ և չէր լսում: Հետազոտողները նրա ոսկորներում հայտնաբերել են կապարի մեծ քանակություն, որն էլ, հավանաբար, եղել է նրա խորնիկ հիվանդության պատճառը:

Ինչպես ենթադրում են գիտնականները, նրա առողջության խաթարված լինելը բերել օգնել է մեծառոտ երաժիշտի տաղանդի ծաղկմանը: Մույն տեղեկատվությունը հրապարակվում է ի գիտություն բոլոր անտաղանդ երաժիշտների:

«Ուտենի» հայագիտական մատենաշարի առաջին գիրքը ներկայացնում է նշանավոր հայագետ-փիլոսոֆ Կարեն Իզբաշեանի ծնունդը՝ նախատեսված ուսանողների և սկսնակ գիտնականների համար: Պատմական գիտությունների դոկտոր Կարեն Իզբաշեանը ծնունդ է առնում 1927 թ. յունուարի 6-ին Թիֆլիսում՝ շուշեցի ճարտարագետի ընտանիքում: Ավարտել է Սանկտ Պետերբուրգի համալսարանի պատմության ֆակուլտետը: 1955-1958 թթ. աշխատել է Մաշտոցի անուան Մատենադարանում, 1958-ից՝ ԽՍՀՄ (ներկայումս՝ ՌԴ) ԳԱ Արևելագիտության ինստիտուտի Ս. Պետերբուրգի բաժանմունքում: Ղեկավարել է ինստիտուտի 3. Օրբելու հիմնադրած «Կովկասյան կարիքներ»: 1990-1995 թթ. եղել է ՀՀ Գերագույն հորհրդի պատգամավոր: Ներկայումս դասաւանդում է Ս. Պետերբուրգի համալսարանում: Հրատարակել է բազմաթիվ մենագրություններ, յոդուածներ, գրախոսականներ, այդ թւում՝ Արիստակես Լաստիվերտու «Պատմութեան» բնագիրը (1963) և ռուսերէն թարգմանութիւնը (1968), «Академик Иосиф Абгарович Орбели» (1964, հայերէնը 1987), «Классовая борьба в Византии в 1180-1204 гг. и четвертый крестовый поход» (1957), «Армянские рукописи. Рукописная книга в культуре народов Востока» (1987), «Армянские государства эпохи Багратидов и Византия IX-XI вв.» (1988), «Потомки Хайка. Очерк истории и культуры Армении...» (1998 թ., Գ. Սարգսեանի եւ Կ. Խուրաւաթեանի հետ համատեղ), «Егише. Слово о войне Армянской Перевод с древнеарм. акад. И. А. Орбели. Новая ред. К. Н. Юзбашьяна» (2001), «Աւարայրի ճակատամարտից ղեպի Նուարսակի պայմանագրութիւնը» (1989 թ., երկրորդ, լրացուած հրատ. 2005):

Տիեզերքում սև խոռոչներ այլևս չկան

Եթե պարզվի, որ տեսարանների վերջին հաշվարկները ճշմարիտ են, ապա մեզ համար տիեզերքը առավել տարօրինակ կրվա: Օհայոյի նահանգի Քլիվլենդի համալսարանի գիտնականները կառուցել են մաթեմատիկական մոդելներ, որոնք ցույց են տալիս, որ տիեզերքում սև խոռոչներ գոյություն ունենալ չեն կարող: Ստացված տվյալները, եթե դրանք հաստատվեն, բերելու լուծեն այն պարադոքսը, որը արդեն 40 տարի մտահոգում է ֆիզիկոսներին:

Ի՞նչ է իրենից ներկայացնում **սև խոռոչը**: Այն մի տեղ է, որ գրավիտացիան հասնում է այնպիսի հզորության, որ նրա սահմաններից դուրս լույսը չի արտադրվում: Այդ սահմանային գոտին կոչում են իրադարձությունների հորիզոն: Բոլոր հայտնի մոդելները և հաշվարկները հաստատում են այն տեսությունը, սակայն միևնույն ժամանակ ցույց տալիս, որ սև խոռոչի կողմից կլանվող ամեն մի մարմնի կողմից գնալով արևելքում է եներգիա, որն արտադրվում է դեպի արտաքին տարածություն: Այս կերպ **սև խոռոչը** գոյություն ունի: Այդ գոյությունը երկարատև պրոցես է, սակայն, այնուամենայնիվ, ունի վերջ:

Սակայն ի՞նչ կերպ է այն տեղի ունենում, եթե սև խոռոչի կողմից կլանված ոչ մի մարմին այնտեղից դուրս պրծնել չի կարող:

Ֆիզիկոս Լորենս Կրոսը և Քլիվլենդի համալսարանի նրա գործընկերները կարծում են, թե իրենք գտել են այդ պարադոքսի պատասխանը: Նրանք համոզված են ներկայացրել են մի չափազանց երկար մաթեմատիկական բանաձև, որը ցույց է տալիս, որ իրականում սև խոռոչներ ընդհանրապես չեն կարող ձևավորվել:

Խոռոչի լուծման բանալին ժամանակի ռելատիվության էֆեկտի մեջ է: Ինչպես հուշում է Էյնշտեյնի հարաբերականության տեսությունը, **սև խոռոչի** երախն ընկած ամեն մի դիտորդի կրվա, որ նրա կողմից գնալով արագանում է, միևնույն այդ երևույթը դրսից դիտողը կնկատի, որ, ընդհակառակը, սև խոռոչ ընկած մարմնի շարժումը դանդաղում է:

Երբ մարմինը հասնում է իրադարձությունների հորիզոնին, արտաքին դիտորդի համար մարմինը այնտեղ անշարժանում է և ընդմիջտ մնում նույն տեղում՝ այդպես էլ երբևիցե կոլ չգնալով **սև խոռոչին**: Մինչդեռ իրականում, ինչպես կարծում է Կրոսը, այստեղ ժամանակը կանգ է առնում, որը նշանակում է, թե **սև խոռոչների** համար ժամանակը անվերջ է:

Եթե **սև խոռոչները** շատ երկար ժամանակ ճառագայթում են իրենց զանգվածը, ապա նրանք պետք է գոյություն ունենան այնպիսի շուտ, քան նրանք կհասցնեն անգամ ձևավորվել: Սա նման է նրան, որ անվերջ ջուր լցնես բաժակը, որը հատակ չունի: Ի դեպ, վերջին քառասուն տարում ֆիզիկոսները վիճում էին հենց այս պարադոքսի շուրջ:

Այն հարցին, թե ինչու են տիեզերքում հայտնաբերվում նորանոր մարմիններ, որոնք նման են սև խոռոչների, Կրոսը պատասխանում է, որ իրականում այդ սև խոռոչներին ոչ ոք չի տեսել: Պարզապես կան տիեզերական ուժեր, որոնք օժտված են ձգողականության ահավոր ուժով, բայց ինչպիսի կերպարանք ունեն դրանք՝ ոչ մեկը չգիտի:

Ուրեմն, ի՞նչ է այդ **սև խոռոչը**. Խոռոչ, թե վիթխարի զանգվածով գունդ՝ սեղմված շառավղի միջև կրիտիկական սահման: Եվ արդյո՞ք գնդաձև է այդ գունդը, թե՞ գոգավոր:

ԻՆՏԵՐՆԵՏԻՅՈՒՆ

Մաքրվում է, սակայն ոչ խմելու ջուրը

Ֆիլտրացիոն նոր համակարգը, որն առաջին փորձարկված է միայն լաբորատոր պայմաններում, ոչնչացնում է ջրերում առկա վտանգավոր միկրոբների 100 տոկոսը: Խոսքը վերաբերում է Քարբին փոքրիկ ափ համաձայն ջրերի առեղծվածին, որը հեղեղել էր վիրխարի տարածքներ:

Առաջարկվող տեխնոլոգիայում ջրերը մաքրվում համար օգտագործում են հատուկ ձյուրեր, պղինձ, ջրածնի պերօքսիդ:

Այս համակարգը, որը բաղկացած է, ոչնչացնում է մի ամբողջ շարք բիոհակառակ տարրեր, առավել անվտանգ է, էժան և օգտագործման տեսակետից ավելի պարզ, քան մինչ այժմ օգտագործվող եղանակները: Առաջին նոր մեթոդով մաքրված ջուրը խմելու համար պիտանի չէ: Սակայն առաջարկվող տեխնոլոգիան ի վիճակի է ամբողջ աշխարհում զսպել սահմանափակել հիվանդությունների տարածումը բնական աղետների ենթարկված մեծ տարածքներում:

Այս նորամուծության հեղինակները Լոնգ Ալենդի (Նյու Յորք) Դաուլինգի համալսարանի գիտնականներն են՝ Կորնելյա համալսարանի և Բրուկլինի Պոլիտեխնիկական համալսարանի իրենց գործընկերների հետ:

«Քարբին փոքրիկ պատճառով արհավիրքներից հետո գիտնականները ավելի ընդհուպ սկսեցին զբաղվել անվտանգության միջոցառումների մշակմամբ: Ոչ ոք չի կարող ապահովել երբևէ կրկնվող նմանատիպ աղետ: Անհրաժեշտ է ստեղծել ցամաքը հեղեղած ջրերի վիրխարի զանգվածի մաքրման համակարգեր, որովհետև այսպես թե այնպես մարդիկ չվիճում են այդ վտանգավոր ջրերի հետ: Եվ

բացի այդ, այդ ջրերը ներթափանցում են խմելու ջրի բնական պահեստարանները, առում են նորամուծության հեղինակները:

Ջրի մաքրման-մշակման համակարգը պարզ է. պղինձբային ձյուրի պղինձ պարունակող քիթը խորասուզում են կեղտոտ ջրի մեջ, որը փոխադրություն մեջ մտնելով բակտերիաների հետ, սպանում է դրանց:

Հետազոտողները հիմա աշխատում են այն ուղղությամբ, որպեսզի նվազեցնեն պղինձի պարունակությունը մաքրված ջրի մեջ, ինչպես նաև կատարելագործել համակարգի ներգործությունը բիոհակառակ բույների վրա: Սույն համակարգը լիակատար օգտագործման կորվի 5-7 տարի հետո:

Այս մշակման հիմքում դրված է վաղուց հայտնի Ֆենտոնի ռեակցիայի մեխանիզմը, որի էությունը կայանում է նրանում, որ մետաղական կատալիզատորը ստիպում է ջրածնի պերօքսիդին ստեղծել ազատ ռադիկալների մեծ քանակություն:

Ազատ ռադիկալները՝ ատոմներ և մոլեկուլներ, որոնք ունեն չմիացած, ազատ էլեկտրոններ, ձգտում են միանալ, կապեր հաստատել իրենցից մոտիկ գտնվող ատոմի հետ և միաժամանակ վնասում են «գոհին»: Ռադիկալների մեծ քանակությունները ընդունակ են բաղադրել բիոհակառակ բույնավոր միացությունները և նույնիսկ ոչնչացնել բակտերիաները՝ վնասելով դրանց միկրոբազանիզմների բջջային մեմբրանները:

Լաբորատոր պայմաններում նոր Օռլեանից վերցրած ջրի նմուշում 90 րոպեի ընթացքում հնարավոր եղավ ոչնչացնել վնասակար բակտերիաների 99 տոկոսը:

Մեզ անհայտ Դանիել Դեֆոն

Անգլիացի նշանավոր գրող Դանիել Դեֆոյի իսկական ազգանունը եղել է Ֆո: Գրողը «դե» մասնիկը ավելացրել է, որպեսզի նրա ազգանունը ազնվական չուր ստանա: Երևի թե գրողը ամաչում էր իր հասարակ ծագման համար: Դանիելը բողոքական մաքործի որդի էր:

Դանիել Դեֆոն ընթերցողների մեծամասնությանը հայտնի է որպես «Ռոբինզոն Կրուզոյի» հեղինակ: Այդ վեպի լրիվ վերնագիրը հնչել է այսպես. «Կյանքը և զարմանալի արկածները Ռոբինզոն Կրուզոյի, Յորք քաղաքի մի նավաստու, որը 28 տարի լիակատար մեղքայան մեջ ապրեց Ամերիկայի ափերի մոտ մի անմարդաբնակ կղզում, որը ընկել էր նա նավաբեկությունից հետո, որի ժամանակ նավի ողջ անձնակազմը գոհվել էր՝ բացի իրենից, որն էլ անձամբ իր ձեռքով շարադրել է ծովահենների միջոցով իր անսպասելի փրկության պատմությունը»:

Սակայն Դանիել Դեֆոն լուրջ այդ հանրահայտ գրքի հեղինակը չէ: Նրա գրչին են պատկանում ավելի քան 300 ստեղծագործություններ, որոնց թվում ծանրակշիռ հետազոտություններ տնտեսագիտության հարցերի շուրջը. «Մեծ Բրիտանիայի տնտեսա-աշխարհագրական նկարագիրը», «Անգլիական առևտրի պլանը» մոնոմենտալ հետազոտությունները, պատմական բազում աշխատությունները՝ «Պետրոս Առաջինի գահակալության պատմությունը» աշխատությունը, կախարհաբաններին և սատանայությանը նվիրված ուսումնասիրությունների շարքը և այլն:

Խոսքն, ան-

շուշտ, վերաբերում է ավագին: Երբեք մտածել էր, թե ինչու է այդքան հաճախ պատկեր-բավական ծովահենապետ ավագներին: Պատասխանը միանշանակ է. ավագը օգնում է հաճախ և անհավանական ճանապարհներով լարված ծովահեններին, լիցքավորում դրանք և ներգրավում է միաժամանակ օգնում բուժել բազմաթիվ հիվանդություններ:

Ավագով բուժելու միջոցը հայտնի է շատ հին ժամանակներից և հայտնի է փասմոթերապիա անունով (հունարեն փասմո-ավագ): Ավագաբուժության ժամանակ սովորաբար օգտագործում են 50-60 աստիճան տաքացված ավագը: Այն խթանում է նյութափոխանակությունը, արյան և լիմֆո շրջանառությունը:

Տաք ավագը բուժում է այտուցներն ու ցավերը, ռեմատիզմը, ռադիկուլիտը, արտրիտը, միոզիտը, արտրոզը, ներիտը և էլի, էլի:

Ավագաբուժությունը օգնում է նաև... նիհարել:

Ավագաբուժության եղանակներից մեկը հիվանդին ամբողջովին ավագի մեջ թաղելու միջոցն է: Մեղանք տուրմ է կես ժամ: Հիվանդի մաշկը պիտի չոր լինի: Մարմինը ծածկում են ավագի 5-6 սմ շերտով: Ազատ են մնում սրտի հատվածը, փորը: ճատակին դնում սառը ջրով քրջոց: Ավագաբուժությունը կարող է լինել նաև հատվածային: Դրա ժամանակ ավագով ծածկում են մարմնի միայն վնասված-հիվանդ մասերը. վերջավորությունները, գոտկատեղը, ցավող հոդերը: Բուժման ընթացքում աստիճանափար ավելացվում է ժամանակը՝ հասցնելով մինչև մեկ ժամ: Ավագի տաքությունը երբեմն հասցվում է 70 աստիճանի:

Ավագաբուժության «գրպանային» տարբերակը հասանելի է ոչ միայն ամառը՝ լողափում, այլև տարվա ցանկացած եղանակին և հենց ձեր բնակարանում: Ձեռոցում տաքացրեք ավագը, լցրեք ամուր, բնական կտորից պատրաստված տուրբանի մեջ, դրեք մարմնի ցավող մասի վրա և կապեք բրդյա շալով:

Սակայն, ուշադրություն: Ինչպես ամեն մի ջերմաբուժում, ավագաբուժությունը նաև ունի հակացուցված հանգամանքներ: Այն անբույլաբերելի է վարակիչ հիվանդությունների, հիպերտոնիայի, ընկճվածությունների և այլ հիվանդությունների պարագայում:

Եվ որպեսզի ավագաբուժությունը դարձնա դառնա և ոչ թե փորձանք, անպայման դիմեք բժշկի խորհրդին:

Եվ կրկին սուրճի օգտակարության մասին

Վերջին հետազոտությունները բացահայտել են մի շարք նոր օգտակար հատկություններ, որոնք պարունակում է շատ-շատերի համար անփոխարինելի առավոտյան սուրճը:

Եվ ինչու՞ միայն առավոտյան: Օրինակ, մեկ

գավաթ սուրճը գիշերով ճանփա գնացող վարորդին 200 կմ տարածություն հաղորդում է առույգություն, պահպանում ուժերը, և վերացնում քնելու ցանկությունը:

Հոգեբանները արձանագրել են, որ այն մարդկանց մոտ, որոնք մշտապես խնում են սուրճ, նրանց մտքով երբեք չի անցնում ինքնասպանություն գործել, քանի որ կոֆեինը խթանում է գլխուղեղի այն հատվածները, որոնք պատասխանատու են լավ տրամադրության համար: Ասում են նաև, որ սուրճը ուժեղացնում է պոտենցիան և ցանկությունը, կրկնակի անգամ մեծացնում մարդկային հիշողության հնարավորությունները:

Եվ, ամենազարմանալի մի փաստ. ամենօրյա 2-3 գավաթ սուրճը օգնում է ազատվել շնչառությունից, նվազեցնում ասթմայի հավանականությունը:

Սակայն, այնուամենայնիվ, հիշեցնենք՝ ամեն ինչ լավ է չափի մեջ. սա վերաբերում է նաև սուրճին:

➤ 2 վանդությունների հաճախականությունը:

Ոչ կանցեթրոգեն նյութերը օժտված են մարդու առողջության խանգարումների լայն ընդգրկումով և թունավոր էֆեկտների դրսևորումներով: Դրանք արտահայտվում են մոլեկուլային, բջջային, հյուսվածքային, ինչպես նաև օրգանիզմային և պոպուլյացիաների մակարդակով: Կեղտոտված օդի մշտական ներգործությունն ազդեցության վրա, վերջին հաշվով, հանգեցնում է հիվանդությունների ընդլայնմանը և մահացությունների աճին:

Մթնոլորտում կանցեթրոգեն միացությունների մեջ մտնում են տարբեր կախույթներ, ածխածին, ազոտի և ծծմբի երկօքսիդներ, ինչպես նաև օզոնը: Այդ նյութերի խտությունը հատկապես բարձր է խոշոր քաղաքներում: Որոշ բնակավայրերի մթնոլորտում պարունակվում են նաև ոչ յուրահատուկ անօրգանական

ԱՄՆ-ում թոքերի ուռուցքից մահացությունների 12%-ը վերագրվում է ռադոնի ազդեցությանը: Իսկ Ռուսաստանում ազդեցության ճառագայթահարման չափաբաժնի 70%-ը բաժին է ընկնում ռադոնին:

Կեղտոտված օդի ներգործությունը ազդեցության մահացության ցուցանիշի վրա համեմատաբար մանրամասն հետազոտվել է ԱՄՆ-ում: Ցույց է տրվել, որ օդում կախված նյութերի քանակի աճի դեպքում (մինչև 18 մկգ/մ³-ի մեջ) շնչառական օրգանների ախտահարման հետևանքով ազդեցության մահացությունը աճում է 1.5-3.5 %-ով: Օդի կեղտոտվածության հետևանքով սիրտ-անոթային հիվանդություններից մահացածների թիվն աճում է 0.8-1.8 %-ով: Օրինակ, որոշ տվյալներով Չեխիայում բոլոր մահացությունների 3 %-ի պատճառը օդի կեղտոտվածությունն է:

Ձարգացած երկրների մեծ մասում

ազդեցության վերարտադրողական ֆունկցիայի վրա: Դա լավ երևում է Ռուսաստանում կատարված հետազոտությունների արդյունքներից: Տարեցտարի Ռուսաստանում աճում են անբարենպաստ միտոմները կապված վերարտադրողական հասակում գտնվող կանանց առողջական վիճակի հետ: 1990-2000 թթ. ընթացքում երկու անգամ աճել է սակավարյունությամբ և 1.3-1.5 անգամ՝ սիրտ-անոթային հիվանդություններով, ուշ տոքսիկոզով, միզասեռական համակարգի հիվանդություններով տառապող կանանց թիվը: Շարունակում է աճել նորմալից պակաս կշիռ ունեցող և տարբեր հիվանդություններով, այդ թվում նաև սրտի բնածին արատներով ծնվող երեխաների թիվը: Այդ պրոցեսները, անշուշտ, կապված են բնակչության սոցիալ-տնտեսական պայմանների հետ, սակայն որոշակի բացասական դեր է կատարում նաև արտադրական, ինչպես նաև

րաժեշտ է յուրաքանչյուր երկրի և ամբողջ մոլորակի էկոլոգիական վիճակը բարելավելու համար: Ցավոք, այդ ուղղությամբ տարվող աշխատանքները դեռևս անբավարար են և միջավայրի կեղտոտման մակարդակը երկրի վրա չարունակում է աճել: Ինչքան արդյունավետ և արագ լուծվի այդ խնդիրը, այնքան մեծ կլինի ապագա սերունդների բարգավաճ կյանքի հավանականությունը:

Եղիմակի մասին

Լրացավ ՀՀ ԳԱԱ Հ. Բունիաթյանի անվան կենսաքիմիայի ինստիտուտի Մալմեթաթիմայի լաբորատորիայի վարիչ, Ռուսաստանի Էկոլոգիական և Բնական գիտությունների ակադեմիաների անդամ, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Արմեն Միմոնյանի 75-ամյակը: Դոկտորական և մագիստրական ու հասարակական գործունեության 50-ամյակը: Անցնելով Մոսկվայի պետական համալսարանում ակադեմիկոսներ Ս. Սևերինի և Վ. Սկոլաշովի կենսաէներգետիկական և ակադեմիկոս Հ. Բունիաթյանի հայկական կենսաքիմիական դպրոցները, 1960 թվականից պրոֆ. Ա. Միմոնյանը աշխատում է այդ ինստիտուտում և իր ամբողջ կյանքը նվիրել է հանրապետությունում էկոլոգիոն կենսաէներգետիկայի ուղղության ծավալմանը և զարգացմանը, որի ձեռքբերումները նշանակալի են և ցիտվում են ինչպես մեր, այնպես էլ արտասահմանյան մի շարք հեղինակների կողմից: Հետազոտությունները նվիրված են կենդանիների օնոտոգենետիկ զարգացման ընթացքում նյարդային և այլ հյուսվածքներում կենսաէներգետիկական մեխանիզմների բացահայտմանը, այդ պրոցեսների օնոտոգենետիկ և ֆիլոգենետիկ էվոլյուցիոն փոխհարաբերությունների ուսումնասիրությանը: Ա. Միմոնյանի կողմից ազատ և ֆուսթրիլացման հետ կապված օքսիդացման փոխհարաբերությունների հայտնաբերումը ուղեղում հանդիսանում է կենսաէներգետիկական բնական մեխանիզմներից մեկը, որի օգնությամբ ձևավորվող բջիջները ապահովվում են անհրաժեշտ էներգիայով: Նրա կողմից ստացված տվյալների հիման վրա առաջին անգամ արվել է կարևոր կենսաքիմիական եզրակացություն, որն ընդհանուր կենսաբանական հետաքրքրություն է ներկայացնում: Հեկկել-Մյուլլերի բիոգենետիկ օրենքը, որն արտացոլում է օնոտոգենետիկ և ֆիլոգենետիկ էվոլյուցիոն կապը, ամբողջությամբ կիրառելի է նաև ենթաբջջային կառուցվածքներում մոլեկուլային մակարդակով ընթացող կենսաքիմիական և մասնավորապես, կենսաէներգետիկական ռեակցիաների համար: Նման եզրակացությունը նորովի է մեկնաբանում և ընդլայնում մեր պատկերացումներն օնոտոգենետիկ և ֆիլոգենետիկ էվոլյուցիոն կապի վերաբերյալ գոյություն ունեցող դասական դարձած հեղեղանակային, ձևաբանական, անատոմիական, սաղմնաբանական հիմնավորումները, դրանց ավելացնելով նաև կենսաքիմիական և մասնավորապես, կենսաէներգետիկական փոխհարաբերության հետ կապված հիմնավորումները: Նման ձևակերպումը կարևոր կենսաբանական հայտնագործություն է:

Կարևոր նշանակություն ունեցող տվյալներ են ստացվել ցրտային սրբեսի ներգործությամբ բոշնի զարգացող սաղմի բջիջներում կենսաէներգետիկական պրոցեսներում փոփոխությունների վերաբերյալ: Հատկապես ցույց է տրվել, որ չափավոր ցրտային սրբեսը զգալիորեն խթանում է այն ֆերմենտների ակտիվությունը, որոնք անմիջականորեն մասնակցում են էներգադրացման ու էներգիայի յուրացման պրոցեսներին: Ստացված այդ արդյունքները հիմնարար, ինչպես նաև կարևոր կիրառական նշանակություն ունեն: Տեսական այդ տվյալների հիման վրա մշակվել է գյուղատնտեսական բույսերի ճոխացման գիտական և հիմնավորված նոր տեխնոլոգիա, որի կիրառումը ճյուղի էլը բարձրացնում է մինչև 12 տոկոսով և զգալիորեն նպաստում սերնդի աճին: Գիտությունների ակադեմիայի ներկայացմամբ և ՀՀ Կառավարության որոշումով այդ մեթոդը փորձարկվել և կիրառվել է հանրապետության բույսաբուծական տնտեսություններում և տնտեսական մեծ արդյունք տվել:

Արգասաբեր է նաև Ա. Միմոնյանի ներդրումը մասնագիտական բառարանագրության և հայերեն ժամանակակից կենսաբանական միասնական տերմինաբանություն ստեղծելու բնագավառում:

Պրոֆեսոր Արմեն Միմոնյանն այսօր էլ իրեն բնորոշ եռանդով ու բարեխղճությամբ շարունակում է հիմնարար հետազոտությունները էվոլյուցիոն կենսաէներգետիկայի բնագավառում: Շնորհավորում և մաղթում ենք նրան առողջություն և գիտական նոր հաջողություններ:

ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԿԵՂՏՈՏՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿՆԵՐԻ ԱՌԱՋԱՅՄԱՆ ՀԱՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

նյութեր, ինչպիսիք են պղինձը, սնդիկը, կապարը, ծծմբաջրածինը, ֆտորը և այլն:

Մթնոլորտը կեղտոտող կանցեթրոգեն նյութերից հատկապես վտանգավոր է բենզոլը: Մթնոլորտում բենզոլի մուտքի հիմնական աղբյուրներն են նավթաքիմիական, քիմիական արտադրությունը և ավտոմեքենաներից զազերի արտանետումները: Մոլորակի մասշտաբով տարեկան օդային ավազան է անցնում 13-24 հազ. տ բենզոլ: խոշոր քաղաքներում դրա կոնցենտրացիան մեկ խոր. մ օդի մեջ հասնում է 20-60 մկգ-ի: Տարեկան զանազան աղբյուրներից մթնոլորտ է թափանցում 61-156 տ բենզապիրեն, 5-6 տ կադմիում, դիօքսիններ, քրոմ և այլ նյութեր, որոնք կանցեթրոգեն ներգործություն ունեն օրգանիզմի վրա:

Կեղտոտվում է նաև խմելու ջուրը: Ջրի որակը եականորեն փոփոխվում է աղբյուր-սանիտարական մշակում-ջրատար ցանց համակարգում: Խմելու ջրի որակը բնութագրվում է ոչ միայն դրա մեջ օտար, կեղտոտող նյութերի, այլև բնական մանրատարրերի և, հատկապես, երկաթի ու ֆտորի պարունակությամբ: Ջրի մեջ երկաթի բարձր կոնցենտրացիաները կարող են հարուցել տարբեր ախտաբանական երևույթներ: Ֆտորի ավելցուկը կամ պակասը բացասական ազդեցություն ունի օրգանիզմի վրա: Դրա անբավարար պարունակությունը նպաստում է ատամների արծնածածկի լուծելիության մեծացմանը և առաջացնում կարիես: Տարբեր երկրներում, այդ թվում նաև Հայաստանում, ազդեցության որոշ մասը ֆտորի անհրաժեշտ քանակ չի ստանում, որի հետևանքով առաջացնում են ատամների հետ կապված տարբեր հիվանդություններ: Ֆտորի ավելցուկը կարող է հանգեցնել այնպիսի ծանր համակարգային հիվանդության առաջացման, ինչպիսին ֆլյուրոզն է: Առողջապահության Համաշխարհային կազմակերպության կողմից հաստատվել է, որ խմելու ջրում ֆտորի երաշխավորվող քանակը պետք է կազմի 1.5 մգ/լ:

Կանցեթրոգեն հսկայական ազդեցությամբ օժտված են նաև ռադիոակտիվ նյութերը և դրանց ճառագայթումը: Այդ նյութերի քայքայման արգասիքները անցնելով թոքեր կարող են հյուսվածքը քայքայելու պատճառ դառնալ: Այդ ընտանիքի տարրերից մարդու առողջության համար հատկապես վտանգ են ներկայացնում պոլոնիումը և ռադոնը: Ռադոնի հիմնական աղբյուրը հողն է, շինարարական նյութերը և ստորգետնյա աղբյուրների ջուրը: Համախ հողից, շենքերի պատերի ձեղքերից ռադոնը կարող է թափանցել նկուղ: Դրա հետևանքով ռադոնի կոնցենտրացիան շենքի ներսում անհամեմատ բարձր է՝ բաց տարածությունների համեմատությամբ: Որոշ տվյալներով

սիրտ-անոթային հիվանդություններից հետո, մահացությունների երկրորդ պատճառը չարորակ ուռուցքներն են: ԱՄՆ-ի Ռեզուլյուցիոն Ազգային ինստիտուտի տվյալներով նորագոյացությունների 35 %-ի պատճառը ծխելն է, 35 %-ը պայմանավորված է սնվելու առնձնահատկություններով, 19 %-ը՝ այլ գործոններով, 10 %-ը՝ վարակներով, 4-ը՝ արտադրական միջավայրի գործոններով և միայն 2-3 %-ի պատճառը շրջակա միջավայրի կեղտոտվածությունն է:

Իրենց վտանգավորության տեսակետից կանցեթրոգեն նյութերը բաժանվում են 4 դասի: Առաջին դասի մեջ մտնում են վեցարժեք քրոմը և դիօքսինը, երկրորդի մեջ՝ բենզապիրենը, բերիլիումը, կինիլը-լորիդը, կադմիումը, մկնդեղը, բազմաբլորացված բիֆենիլները, երրորդի մեջ մտնում են չափավոր վտանգավոր նյութեր՝ բենզոլը, ԴԴՏ-ն և միկելը: Չորրորդ դասի մեջ մտնում են քիչ վտանգավոր նյութեր, օրինակ՝ ֆորմալդեհիդը և քլորոֆորմը: Կանցեթրոգեն նյութեր են նաև ապեստը և ռադոնը:

Որոշ տվյալներով ազդեցության տարբեր խմբերի համար միջավայրի կեղտոտման տեսակետից կանցեթրոգեն վտանգ ներկայացնում են հատկապես մկնդեղը, ռադոնը և դիօքսինները, պրոֆեսիոնալ խմբերի համար՝ ապեստը, բենզոլը, իպրիտը, վեցարժեք քրոմը, վինիլքլորիդը, կադմիումը և այլ նյութեր: Մկնդեղի կանցեթրոգեն հատկությունը հաստատվել է Թայվանում՝ խմելու ջրի մեջ այդ նյութի բարձր պարունակության հետևանքով: Շվեդացի հետազոտողները բնակչության ընդհանուր խմբերում բացահայտել են ռադոնի կանցեթրոգեն վտանգը, հատկապես թոքերի ուռուցքների առաջացման մեջ:

Ինչպիսի՝ ազդեցություն ունեն էկոլոգիական անբարենպաստ գործոնները

շրջակա միջավայրի կեղտոտվածությունը:

Ազդեցության վերարտադրողականության ֆունկցիայի վրա բացասաբար ազդող նյութերից պետք է նշել բենզոլը, ստիրոլը, կադմիումը, կապարը, սնդիկը, ինչպես նաև քլոր պարունակող նյութերը (քլորոֆորմ, եթերներ) և այլն:

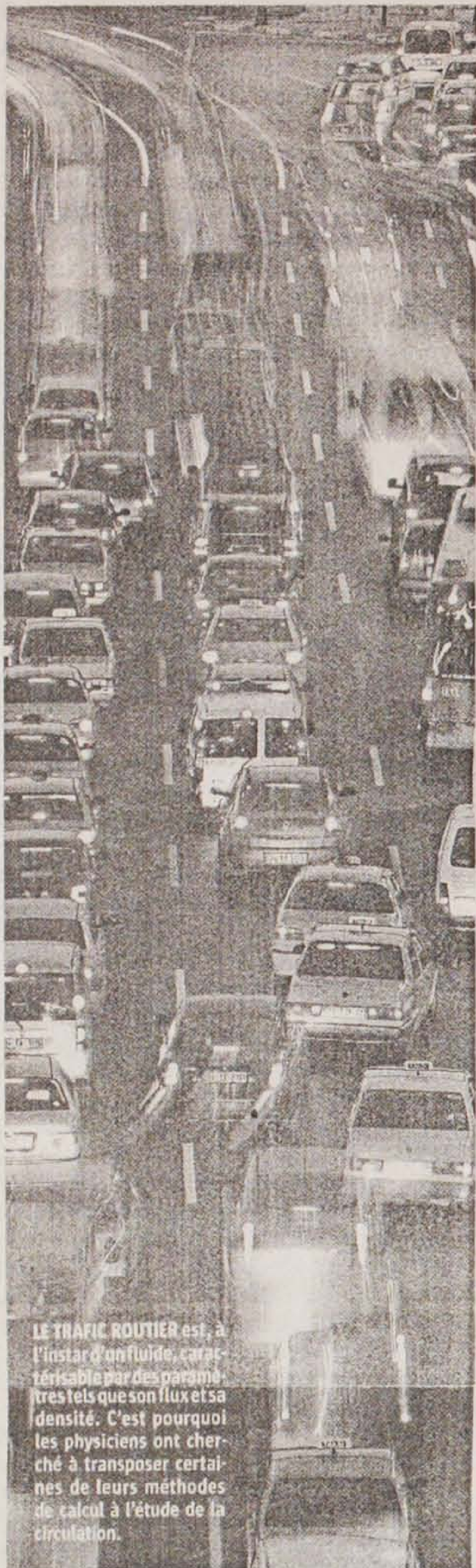
Շրջակա միջավայրի կեղտոտվածությունը առաջին հերթին ազդում է զարգացող սաղմի վրա: Նույնիսկ արտաքին աննշան ներգործությունները կարող են խանգարել սաղմի օրգան-համակարգերի նորմալ ձևավորումը:

Միջավայրի անբարենպաստ պայմաններ ոչ միայն բացասականորեն են անդրադառնում նորածինների վրա: Ցույց է տրվել, որ Ռուսաստանի արդյունաբերական 12 շրջաններում երեխաների մահացությունը 25 %-ով ավելի բարձր է, քան էկոլոգիապես համեմատաբար բարենպաստ մարզերում: Դեռ ավելին, մթնոլորտում ծծմբաջրածնի, ածխաջրածնի, ածխաօդի, ծծմբա-ֆտորային գազերի պարունակության աճի դեպքում ֆիզիկական, նյարդա-հոգեբանական արատներով և խրոնիկական հիվանդություններով տառապող մանկահասակ երեխաների թիվը 3-4 անգամ գերազանցում է էկոլոգիապես համեմատաբար մաքուր շրջանների համեմատությամբ:

Երեխաների առողջության վրա բացասական ներգործություն ունեն նաև անկանոն սնվելը, վատ սովորությունները, կենցաղային պայմանները և այլն: Սակայն տասնյակ միլիոնավոր երեխաների առողջության մեջ բացասական փոփոխությունները կապված են շրջակա միջավայրի կեղտոտվածության հետ:

Մթնոլորտի, հողի, խմելու ջրի մաքրության պահպանումը կարևորագույն խնդիր է, որի անհապաղ լուծումը անհ-

LE TRAFIC ROUTIER est, à l'instar d'un fluide, caractérisable par des phénomènes tels que les bouchons et la densité. C'est pourquoi les physiciens ont cherché à transposer certaines de leurs méthodes de calcul à l'étude de la circulation.

Քաղաքների № 1 պրոբլեմը

Մեծ քաղաքների բիվ մեկ պրոբլեմը տրանսպորտն է։ Որքան էլ բացվում են նոր փողոցներ, ատորգեանյա անցուղիներ, մույնիսկ բունդներ տրանսպորտի համար, մեծ քաղաքները տառապում են տրանսպորտային խնդիրներից։ Այնպես որ, մի զարմացք, եթե եվրոպացի կամ ամերիկացի ձեռք բարեկամը պատմի, որ աշխատանքի կամ ընդմիջման գնալիս, շտապելով կանգնեցնում է իր մեքենան և ոտքով տեղ հասնում։ Իսկ մեզ մոտ ի՞նչ է լինելու մի քանի տարի հետո եթե ավտոբանակին գումարվի վարորդների ան-կարգա-պահությունը։

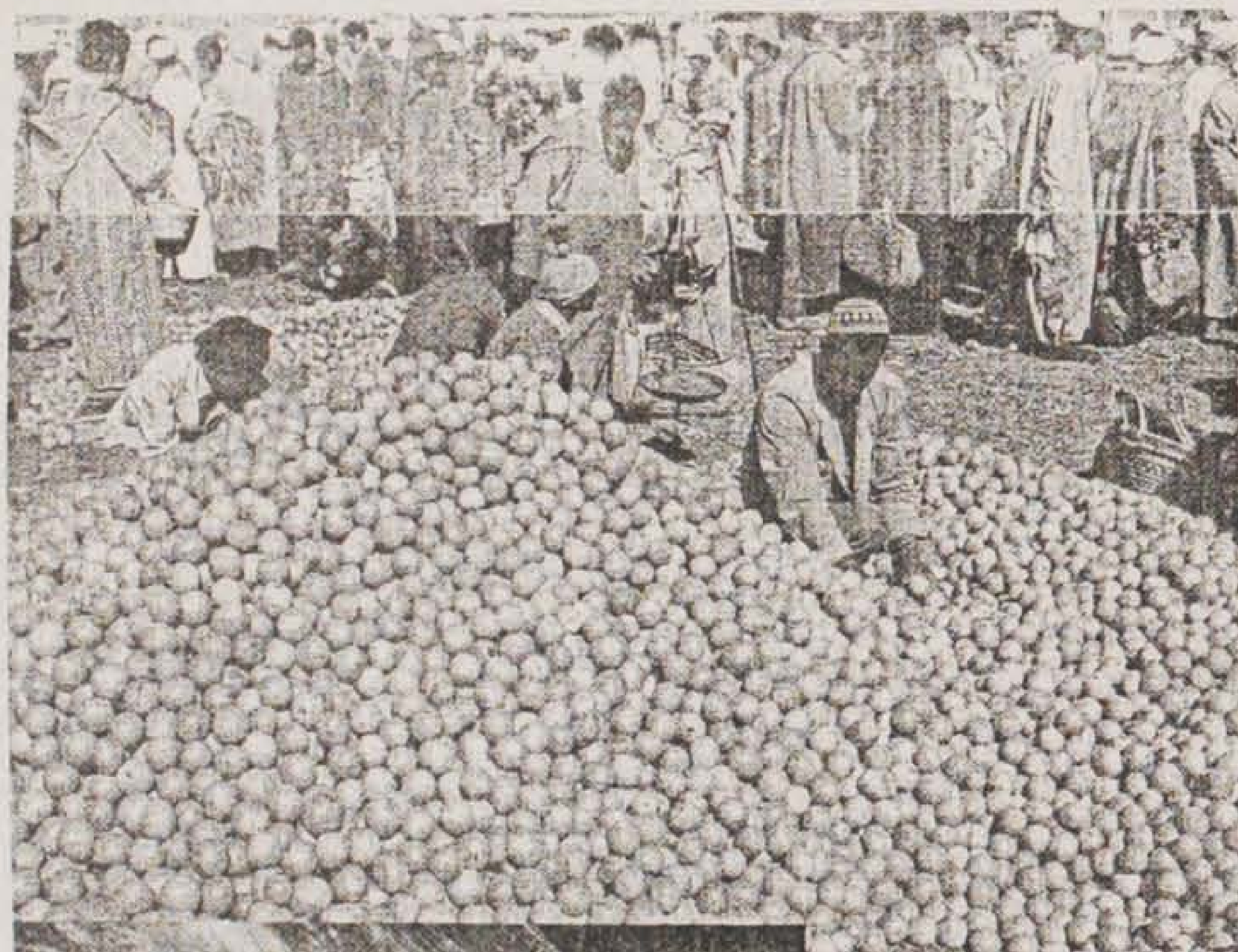
Մարդը և բնությունը։ Հավերժական սառույցի գոտում ապրող այս էսկիմոսը ունի ջերմ սիրտ և տեսք, թե որքան ապահով են այս շնիկները տիրոջ հոգատար գրկում։

ԴԱՄՈՎԱՆՆԵՐԻ ԵՐԿՐՈՒ ՂԱՐՈՑՆԵՐԻ ՂԻՍԱՎԵՐԼՈՒՄ

Այս նամակի տղազրությունը ձգձգվեց։ Պատճառը՝ ժամանակակցի և ավանդականի հավերժ հակամարտությունն է։ Բայց ահա եկավ սեռերը, իջա հայսնի «փոսի» դուրսը և նոր մկաշեցի, որ Բաղրամյան և Օրբելի փողոցների խաչմերուկից փչեց ներս, հայսնի «փոսի» դուրսի գլխավերևում, ծառա է եղել երևանյան մի նորակառույց։ ասես լեռն է, այլ առաջակ, որ իջնում է փողոցի այդ հասվածի վրա։ Ուսումնական շարին սկսվել էր. «փոսի» դուրսների մանկական եռուզեռի վրա, ասես դամոկլյան սուր, կախված էր այդ բարձրահարկը։ Մոայլ մտքերիս խառնվեցին մալ վախը, անհանգստությունը երեխաների ձակասագրի նկատմամբ։ Այդ ո՞ր ձառնարադեպի կամ ֆաղափային դաշտնայի ձեռքն է թույլ թել երկու դուրսների գլխավերևում կանգնեցնել այդ «ձառնարադեպական գլխավորոցը»։

Բնական հրաշալիք՝ Կարնակի հարևանությամբ

Տափապրանի հարրուրյան մեջ կանգնած այս գրանիտե սյունը, որ դեռ 1940 թվականին գրավել էր մացիստական Գերմանիայի գիտնականների ուշադրությունը, մինչև օրս մնում է որպես առեղծված։ Կարնակի հարևանությամբ, տափապրանում կանգնած այս մեմալյազը, գիտնականների կարծիքով գուցե հողմնահարված լեռնազանգվածի միակ կարծր երկարակյանցն է, կամ էլ այլ մոլորակներից պոկված և մեծ արագությամբ մեր մոլորակի վրա միտնված բեկոր է։ Ինչևէ, վարկածն ու ենթադրությունը գիտնականներին հանգիստ չեն տալիս մինչև օրս։ Ինչ կա որ, մարդկային երևակայությունը անսահման է։ Կարնակում զարմանալու և ուսումնասիրելու դեռ շատ բան կա։ Սա էլ դեռ չբացահայտված մի նմուշ է։

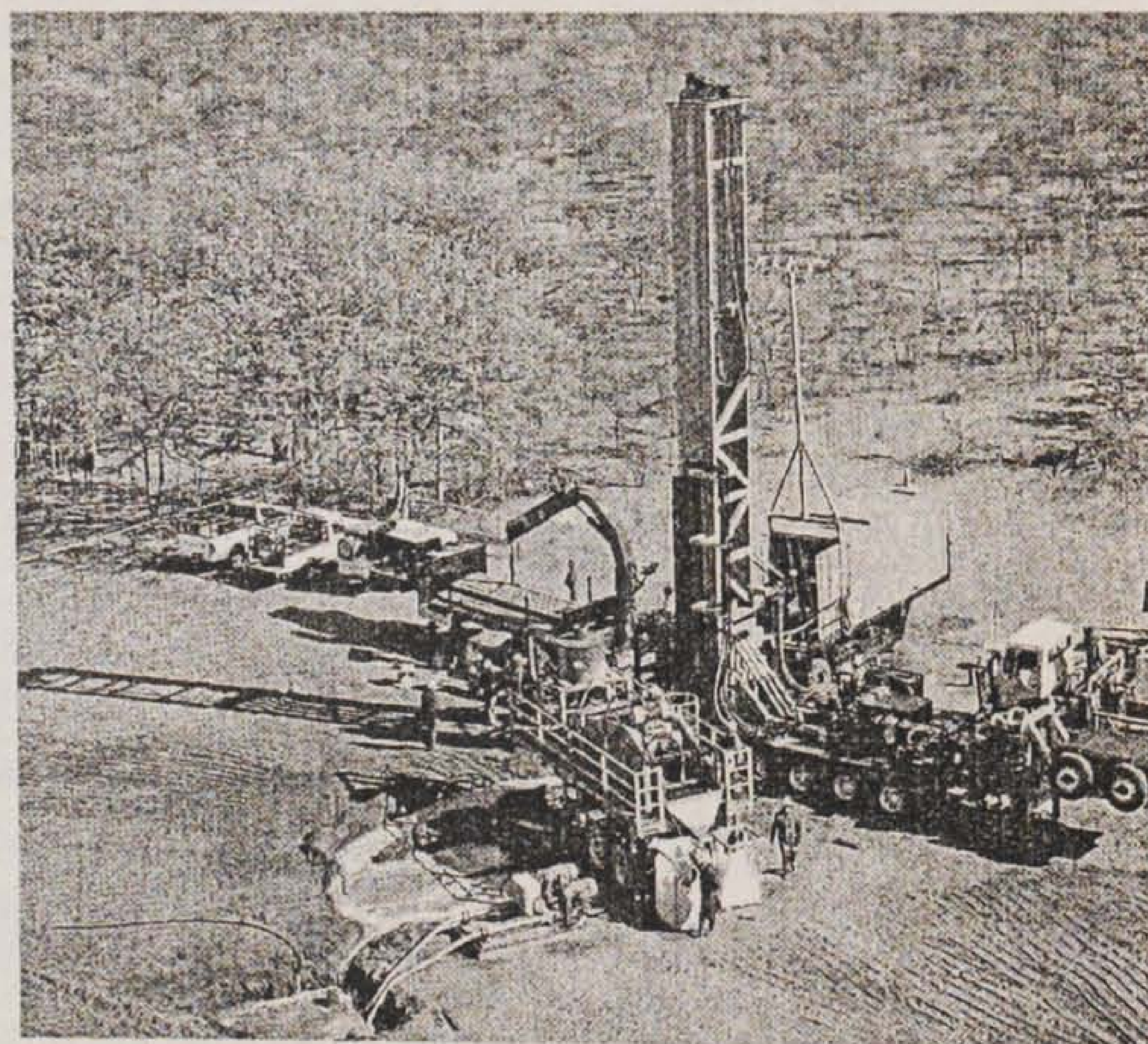

Նարինջ
և
հավերժական
սառույց

Անգղա. ալմաստներ

Անգլիան ալմաստների արդյունաբերական ծավալով առաջատար դիրքեր ունի աշխարհում։ Անկախության տարիներին, օտար արդյունահանողների «ջանքերով», երկիրը ունեցավ մեծ դժվարություններ։ Այժմ, աստիճանաբար ուշքի են գալիս լեռնահանքային հետազոտություններն ու հանքավայրերի մշակման աշխատանքները։

Էլեկտրաբերապիան և Ներոնը

Ինչպես պնդում են պատմաբանները, հռոմեական տիրապետչակ կայսր Ներոնը ամեն օր հաատուկ լողանքներ էր ընդունում՝ իր հողացավերը բուծելու համար։

Ըստ տեղեկությունների լողանքի տաշտի ջրի մեջ ամեն անգամ բաց են բողել էլեկտրական լիցք արձակող ձկներ, որոնք էլ ապահովել են այն ժամանակների էլեկտրաբերապիան։

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր
Վլադիմիր ՍՈՒՐԱՂՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան 24դ,
հեռախոս՝ 56-80-14: Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:
Ստորագրված է տպագրության՝ 28.09.2007թ.
"ГИТЯТИОН" ("Hayka") газета НАН РА

